1908: België neemt Kongo over van Leopold

In 1908 werd naar aanleiding van de acties van het Congo Relief Association en de daarbij gepaard internationale verontwaardiging Kongo officieel overgedragen aan de Belgische staat. De vrijstaat zou een Belgische kolonie worden en verder gaan onder de naam 'Belgisch-Kongo'. Dit zou volgens iedereen de toestand in het Congobekken veranderen. De schattingen over het aantal levens dat het systeem van Leopold gekost had, liepen uit tot in de miljoenen. Hoewel sommigen in België nog steeds niet zo verzot waren op het hebben van een kolonie, zagen ze zich genoodzaakt om onder internationale druk de kolonie over te nemen van hun vorst.In 1908 stemde het parlement daarbij ook het koloniale charter dat de wettelijke basis moest vormen voor het nieuwe Belgische-Kongo. De wet werd op 17 oktober gestemd in de kamer. Het symbool van de vrijstaat, de vijfpuntige vlag werd als symbool behouden.

De basiswet hield in dat de koning de minister van koloniën zou aanduiden (wat vandaag de dag nog steeds de grondwettelijke macht is van de Belgische koning). De minister zetelde in Brussel en had zijn kantoor op het Koningsplein 7. Hij werd bijgestaan door een zogenaamde koloniale raad. De minister was als volwaardig lid van de regering, de hoogste uitvoerende macht van de kolonie. De hoogste wetgevende macht werd het Belgische parlement zij waren verantwoordelijk voor het wetgevende kader. De controlerende en uitvoerende macht was verweven in de koloniale administratie. Aan het hoofd stond een gouverneur-generaal. De administratie voerde en keek toe op het naleven van de wetten die in Brussel werden gestemd. Er was geen enkele vorm van participatie voorzien voor de inlandse bevolking naast deze koloniale (blanke) administratie.

De hoogste in graad in de kolonie was zoals eerder genoemd een gouverneur-generaal (naar analogie van bijvoorbeeld een directeur-generaal, hoofd van een hedendaagse Federale Overheidsdienst) en de chef van de koloniale administratie. Hij had zijn kantoor in Boma (Tot 1926 toen werd de zetel verplaatst naar Léopoldville). De kolonie zelf was onderverdeeld in vier grote provincies die op haar beurt was onderverdeeld in districten. Ieder district was onderverdeeld in gewesten. Deze gebieden waren tot slot onderverdeeld in de zogenaamde chefferies (waar een traditionele Congolese chef aan het hoofd van stond.) Aan het hoofd van een provincie, stond een vice-gouverneur. Aan het hoofd van een district stond

een districtsbeheerder, de baas van een gewestbeheerder. Het was de gewestbeheerder die in contact stond met de plaatselijke chefs. De gewestbeheerder werden geacht de gebieden die hen toegewezen waren, regelmatig te bezoeken. Ze moesten van deze bezoeken verslagen maken die werden doorgegeven aan de district

verantwoordelijke. De beheerder van een gewest controleerde de naleving van de Europese wetten en het netwerk van inlandse rechtbanken dat bleef bestaan naast het Europese rechtssysteem.

Hoewel de nieuwe koloniale wetgeving in theorie probeerde komaf probeerde te maken met de spoken uit het toenmalige nabije verleden (deze 'verandering' moeten we natuurlijk ook kaderen in de heersende tijdsgeest), veranderde in de eerste jaren van de kolonie niet zoveel voor de doorsnee Kongolees (zo was bijvoorbeeld wettelijk bepaald hoeveel zweepslagen een Afrikaan maximaal kon krijgen.). De zwakte van het wettelijk kader was immers dat het nergens afgedwongen kon worden voor de inlandse bevolking. De blanken bleven heer en meester en de meeste ambtenaren van de Vrijstaat gingen ook gewoon over naar de territoriale dienst van de kolonie. Zo werd bijvoorbeeld het hoofd van de Vrijstaat, baron Théophille Wahis de eerste gouverneur-generaal. We zagen zo al dat bijvoorbeeld de gewestbeheerder in theorie verantwoording verschuldigd was aan de districtsbeheerder. De gewestbeheerder had in de praktijk echter zo een grote autonomie dat de districtsbeheerder hem niet tot de orde riep indien de verslagen die hij maakte niets verontrustend bevatte. Het was voor de baas van een district ook dikwijls moeilijk om zijn gewestbeheerder te controleren aangezien hij verantwoordelijk was voor een gigantische groot gebied waarin, zeker in de eerste jaren van kolonie op het vlak van infrastructuur weinig voorhanden was.

De gele ster op de blauwe achtergrond, de vaandel van de Vrijstaat werd prompt overgenomen door de Belgen voor de installatie van hun kolonie, Belgisch Kongo. Deze vlag is gefotografeerd in het Afrikamuseum van Namen waar ze is tentoongesteld.

1909: een Prinselijk bezoek 1928: een koninklijk bezoek.

In de literatuur over Belgisch Kongo, is het alom beschreven dat Leopold II nooit zijn Centraal Afrikaans rijk effectief bezocht heeft. De redenen die hiervoor worden aangehaald zijn uiteenlopend. Gaande van het feit dat het gebied hem enkel roem en rijkdom moest opbrengen tot het feit dat de man zich in een lichamelijke te slechte conditie bevond om zo een lange en toch wel intensieve trip te maken. Wat wel historisch vast staat, is dat diens opvolger en neef Albert I wel de kolonie bezocht. Eenmaal in de hoedanigheid als kroonprins in 1909 en eenmaal als gekroond hoofd in 1928. In onderstaand artikel lichten we beide bezoeken van Albert I toe.

Het bezoek van 1909 In 1909 was Kongo nog maar net overgegaan van de hoedanigheid van Vrijstaat naar de vorm van Belgisch Kongo. Het dateerde immers van oktober 1908 dat het Belgische parlement de wet had gestemd die deze overdracht regelde. Voor het uitstippelen van het te volgen traject, stippelde men voor de kroonprins ook een ander traject uit dan dat normaal gezien door kolonialen of andere hoogwaardigheidsbekleders werd gevolgd. Het normale traject verliep immers via Boma tot in Banana. De reis van Albert verliep echter via de sterk opkomende unie van Zuid-Afrika (binnen het Britse koloniale rijk) tot aan de ertsrijke provincie Katanga waarlangs hij de kolonie zou binnenkomen. Daar zou de kroonprins met eigen ogen de verdere ontwikkeling zien van de provincie die weldra de trots moest worden van de Belgische kolonie. Vanuit Katanga zou hij zijn reis doorheen het Centraal Afrikaanse Belgische grondgebied verder zetten.

Wat Albert in Katanga aantrof, was echter niets wat wees op een Belgisch kroonjuweel. Zijn rondleiding gebeurde volledig door Engelse hoogwaardigheidsbekleders die verbonden waren aan het bedrijf Tanganiyka Concessions. In principe hadden zij net als hun Belgische tegenhanger Union Munière, 50 procent van de aandelen in handen. Doch deelden zij er de lakens uit. Daarbovenop zag hij dat het betaalmiddel in de streek Britse pond was en niet de Belgische Frank. Tot slot maakte de kroonprins en diens gevolg zich zorgen over de expansie van de Britse kolonies Zuid-Afrika en Rhodesië aan de zuidergrens van hun kolonie. Als de effectieve aanwezigheid in Katanga toch al berustte in de handen van het Britse bedrijfsleven, zou de volgende stap de annexatie

van het gebied inhouden door de Londense regering. Het feit dat de toenmalige kroonprins zich hier bewust van was, bewijzen zijn notities. Hier heeft hij zijn bezorgdheden hieromtrent in neergeschreven. Nog een opmerkelijke passage in deze zelfde notities is de kritiek aan het adres van de Vrijstaat. De stad Kasongo lag er in de ogen van Albert nogal verloederd bij.

Tijdens zijn verdere reis zou Albert nog zulke opmerkingen plaatsen over de plekken die hij te zien kreeg. Zo was hij van oordeel dat de sanitaire voorzieningen in de schoolkolonie van Boma ronduit miserabel waren. Daarbovenop vond hij dat het plaatselijke legerkamp slecht werd bestuurd (in 1901 had er nog een muiterij plaats gevonden in het nabijgelegen fort onder de manschappen van de Force Publique). Ook het ongenoegen van de plaatselijke bevolking over de verplichtte staatsdienst ontgaan de kroonprins niet. Albert beschrijft deze zaken voornamelijk vanuit het perspectief van de bezorgdheid om het massieve Kongobekken economisch te ontsluiten ten voordele van zijn eigen staat. Doch blijkt duidelijk dat de hertog van Brabant niet ongevoelig blijft voor de wandaden begaan door de Vrijstaat

Het bezoek van 1928 Op 21 juni 1928 liep het schip Thysville de haven van Boma binnen met aan boord de Belgische monarch. In boma bezocht hij de aanwezige haveninstallaties om vervolgens per vliegtuig Thysville te bezoeken. Vandaar uit ging de reis verder naar de kersverse hoofdstad Leopoldville. Het beeld van het vorstenpaar dat door de blanke en zwarte menigte word onthaald van bij hun aankomst, is koren op de molen van de koloniale propagandamachine. Zij smullen van zulke taferelen. Op 1 juli 1928 zal Albert I het ruiterstambeeld van Leopold II onthullen in Leopoldstad. Het is een kopie van hetzelfde stambeeld van Leopold II dat we vandaag nog kunnen terugvinden langsheen de Kleine ring in de nabijheid van het Koninklijke paleis in Brussel.

Vanuit Leopoldville zou Albert per vliegtuig via Banningville (in de jaren 20 is het uniek dat een staatshoofd zich door de lucht verplaatst) doorreizen tot in Port Francqui. Aldaar zou hij plechtig de aanwezige spoorlijn inhuldigen die het sluitstuk vormde van het spoorwegennet dat Katanga economisch moest ontsluiten. Vanuit Port Francqui zouden de delfstoffen van Katanga overgeladen kunnen worden op rivierschepen die per trein vervolgens tot in Boma getransporteerd zouden worden. Vandaar uit zouden zeeschepen de Katangese delfstoffen verspreiden over de gehele wereld. Hiermee was Katanga officieel volledig economisch ontsloten. De aanwezigheid van koning Albert bij

deze inhuldiging had een politiek karakter. De Belgen wilden hiermee aantonen ten opzichte van de Britten dat zij de ware heer en meester waren van het gebied. Vanuit de havenstad aan de rivier, zou het vorstenpaar haar weg verder zetten in de richting van de hoofdplaats van Katanga: Elisabethville.

Op weg naar Elisabethville, werd er halt gehouden in Lukengo. Daar werd de koning ontvangen door de plaatselijke koning en diens 300 vrouwen. Er vond een schouwspel plaats voor de koning doordat hem plaatselijke dansen getoond werden. In Luluabourg werd er nog eens halt gehouden voor een bezoek aan de plaatselijke missie van Scheut. Op 11 juli bereikte de koninklijke trein uiteindelijk Elisabethville. Aldaar bezocht Albert enkele mijnen en nam hij deel aan de verplichtte plechtigheden. Vervolgens zou de reis verder gezet worden per spoor naar Bukama en daarna op de Congorivier op het stoomschip ‘Prince Leopold’ tot in Kabalo. Vandaar ging het in noordelijke richting verder in de richting van Albertville. Op 21 juli werd in het militaire kamp van Kabalo de militaire parade ter ere van de nationale feestdag afgenomen. Via Stanleyville werd op 22 juli de reis verder gezet naar Kindu. Het eindpunt van de spoorweg naar Kongolo. Ook daar stonden diverse bezoeken gepland. Het bezoek aan een private houtzagerij maakte een slechte indruk op Albert.

Op 25 juli kwam men opnieuw aan in Stanleyville. Het onthaal aldaar liet dan weer een positieve indruk op de vorst na. Het koninklijke bezoek aan de stad stond voornamelijk in het teken van onderwijs. Per auto werd vervolgens via Buta en Balinglea doorgereisd naar de laatste nog te bezoeken provincie: de Equateur. Er werd halt gehouden in Bumba-Alberta. Op 7 augustus werd Lisala bezocht en op 10 augustus kwam men uiteindelijk aan in de hoofdplaats van de provincie: Coquilhatville. Vandaar uit ging het per vliegtuig naar Leopoldville waar ze een tussenlanding maakte. Daarna scheepten ze in Boma in op de ‘Anversville’ voor de terugreis naar België.

1914: De start van de Eerste Wereldoorlog

Het verdrag van Londen dat dateerde uit 1839, bepaalde dat het onafhankelijke België in ieder conflict steeds neutraal moest blijven. De grote mogendheid uit die tijd, Groot-Brittannië garandeerde via dit verdrag de neutraliteit. Zij zouden steeds ingrijpen indien een andere staat een poging deed om de Belgische rijksgrenzen te schenden. Het maakte dat de jonge staat België vanaf hun onafhankelijkheid geen echte militaire traditie had. De verschillende opeenvolgende civiele regeringen zouden liever geld uitgeven aan de bevordering van de wetenschap, de industrie enzovoort, dan aan een leger. Hetgeen waar wel geld werd uitgegeven, was aan het bouwen van verschillende uitgebreide vestingswerken. Rondom de steden Luik, Antwerpen en Namen werden heuse fortenringen gebouwd die gericht waren op iedere mogelijke agressor aan de landsgrens (Namen tegen Frankrijk, Luik tegen Duitsland en Antwerpen tegen Nederland. Antwerpen zou ook tegelijk functioneren als een nationaal schuiloord tot de Engelsen ter hulp kwamen).

Begin augustus 1914, stelden de Duitsers het kleine België een ultimatum. Ze hadden het niet op België zelf gemunt. Hun krijgsplan bestond er in om via een grote omtrekkende beweging doorheen België Frankrijk binnen te marcheren. De Duitsers eisten in hun ultimatum een vrije doortocht voor de keizerlijke troepen. Ze gaven de Belgische regering 24 uur bedenktijd. De Belgische koning Albert I begon daarop meteen te vergaderen met zijn ministers en riep een kroonraad bijeen. Nog binnen het verstrijken van de 24 uur liet Brussel weten aan Berlijn dat het antwoord op de Duitse eis 'neen' was. Meteen werd het Veldleger en de fortenringen in de opperste staat van paraatheid gebracht.

Op 4 augustus 1914 staken de Duitsers de Belgisch-Duitse grens over in de provincie Luik. Ondanks zware gevechten rondom de forten van Luik en een Belgische overwinning bij de slag om Halen, kon het vele malen sterkere Duitse leger het Belgische veldleger dwingen om zich stelselmatig terug te trekken naar het nationale schuiloord in Antwerpen. Ondertussen hadden ook de Britten de oorlog verklaard aan de Duitsers. De minimale Britse hulp die in september 1914 aankwam in Antwerpen,

kwam te laat. De Belgen waren verplicht om zich terug te trekken richting de kust nadat de Duitsers met dezelfde moderne artillerie die ze ook gebruikten bij de forten rond Luik, inzette in Antwerpen. Uitgeput marcheerden daarop koning Albert aan het hoofd van zijn troepen richting de westhoek. Het was de bedoeling om zich terug te trekken in Noord-Frankrijk en in de Franse havenstad Le Havre een Belgische regering in ballingschap te vormen.

Op aandringen van de geallieerden kwam het Belgische leger nog eenmaal in actie op Belgische bodem. Aan de rivier de Ijzer slaagden zij er in (net zoals bij Halen) om de Duitse opmars te stuiten. Ondertussen zette de Belgische genie via het afwateringssysteem van zeewater in Nieuwpoort de Ijzervlakte onder water. Zij waren ingelicht door enkele privépersonen uit de streek die een grondige kennis hadden van dit afwateringssysteem. De 'waterburcht' die op deze manier gevormd werd, slaagde er om de Duitse opmars staande te houden. Het vormde een onderdeel van een statisch front dat voor een periode van vier jaar gevormd werd in West-Europa, gaande van de Noordzee tot aan de Zwitserse grens. Ondanks bloederige offensieven aan beide zijden kwam er gedurende de hele Eerste Wereldoorlog niet veel beweging in deze frontlijn.

In Afrika zag er de strijd ondertussen heel anders uit. Doordat de Duitsers België waren binnengevallen en de Belgen een neen hadden gegeven als antwoord op hun ultimatum, kwamen ook de kolonies van beide landen terecht in het mondiale conflict. De toestand in Afrika zag er voor de strijdende partijen er anders uit als in Europa. Waar we een statische frontlijn zien in Europa, zagen we een veel mobielere vorm van oorlogsvoeren in Afrika. Waar het Duitse leger in Europa oppermachtig was ten opzichte van het Belgische leger, was de Force Publique (de legermacht van de kolonie) sterker dan hun Duitse tegenstander. In Congo zou het koloniale leger onder bevel komen te staan van generaal Tombeur. Hij was voor de eerste Wereldoorlog inspecteur van de koloniale krijgsmacht. Meer info over het verloop van de Afrikaanse campagne in de Eerste Wereldoorlog, kan je terugvinden in het volgende hoofdstuk, '1916: Het Taboraoffensief'.

Bovenstaand, een foto van het borstbeeld van generaal Tombeur, tentoongesteld in het Afrikamuseum van Namen.

1916: De campagne tegen Duits Oost-Afrika

Toen in 1914 Duitsland België binnenviel, was ook Kongo automatisch betrokken bij de Eerste Wereldoorlog. Het oosten van de Belgische kolonie zou rechtstreeks betrokken worden bij de gevechten met de Duitsers aangezien zij een kolonie hadden die grensde aan de Belgische kolonie: Duits Oost-Afrika. De Duitsers hadden interesse in het ertsrijke Katanga. Het was immers op dat moment een grote en belangrijke voorraadkamer voor de geallieerde troepen. De Belgen, onder leiding van generaal Tombeur (bij het begin van de oorlog bestuurder van de Katanga provincie en inspecteur-generaal van de Force Publique) vreesden dan ook meteen vanaf de start van de Eerste Wereldoorlog een inval in dit deel van hun kolonie. Al werd er ook ergens gehoopt binnen het Belgische koloniale gevestigde orde dat deze strijd nooit zou plaats vinden. Dit was echter buiten de Britse en Franse bondgenoten gerekend. Deze wilden de Duitsers treffen waar ze maar konden.

Een beeld scheppen van strijd tussen blanken, was niet goed voor het beeld van de Afrikaan ten opzichte van zijn blanke kolonisator. Hadden de blanken immers de beschavingsmissie niet hoog in het vaandel gehesen als één van de voornaamste redenen waarvoor kolonisatie noodzakelijk was? Daarbovenop was de openbare Weermacht eerder een gendarmerie dan een regulier leger. Hun uitrustig was er op gericht om inlandse opstanden te bestrijden. Zo beschikte ze bijvoorbeeld niet over zware wapens om een reguliere vijandelijke strijdmacht te bekampen. Doch toonde generaal Tombeur zich meteen als een bekwaam organisator en zorgde ervoor dat het koloniale leger omgevormd werd van een politiemacht naar een geoliede vechtmachine. Geregelde Belgische troepen waren op dat moment niet in de kolonie gelegerd. Wel werden er Belgische onderofficieren vanuit het moederland naar Afrika gezonden. Tijdens de oorlog lag hun aantal op het hoogtepunt rond de 700.

Daarnaast werd er noodzakelijk materiaal bijgekocht. In Frankrijk werd er een lading geweren en kleine kanonnen gekocht die per boot naar de kolonie werden getransporteerd. Daarnaast werden er medische voorraden en radiozenders op transport gezet. Deze zouden via de haven van Boma en het spoorwegennet vervolgens op plaats van bestemming arriveren. Ook de Britten hielpen een handje doordat zij het spoorwegennet van hun kolonie Oeganda ter beschikking stelde van de Belgen. Tegenover hen stond aan de grens met de Duitse kolonie

een Duitse troepenmacht onder het bevel van de uit zijn pensioen teruggeroepen generaal Kurt Wahnke (die op dat moment per toeval aanwezig was in de kolonie om er zijn zoon te bezoeken).

De Belgen hadden de positie aan hun grens mee (of tegen, het hangt er vanaf of je het vanuit aanvallend of verdedigend oogpunt bekijkt.). Onder andere het grote Tanganniykameer vormde een grote natuurlijke barrière die makkelijk verdedigbaar was aangezien ze moeilijk was over te steken. In de eerste fase van het gewapend conflict (tot 1916) was dit in het voordeel van de Belgen. De Duitsers slaagden er enkel in om een Belgisch eiland in te nemen dat relatief kort bij de grens van kolonie gelegen was. Ze slaagden er ook in om hun verdediging vlot te organiseren tegen eender welk Belgisch en bij uitbreiding geallieerd offensief. Ze beschikten over een kleine, doch sterkte vloot oorlogsbodems op het meer. Deze schepen beschikten over een sterke vuurkracht die iedere Duitse actie, aanvallend of verdedigend van de nodige vuursteun kon voorzien.

De zeeslag om het Tanganyikameer *Wat vooraf ging In 1913 bouwde de Meyer Werft scheepswerf de Graf Goetzen (vernoemd naar een Duitse ontdekkingsreiziger en gouverneur van de kolonie) in de vorm van een voorlopige montage. Het schip werd uit elkaar gehaald en verpakt in ongeveer 5000 dozen er per trein naar het grote centraal Afrikaanse meer gebracht. Aldaar werd het terug in elkaar gezet om te dienen als een passagiersschip. Twee jaar later zou het schip worden bemand door de bemanning van het tot zinken gebracht zijnde oorlogsschip de SMS Köningsberg. Het werd met de bewapening van het laatste genoemde schip omgebouwd tot een hulpkruiser. Deze geduchte hulpkruiser werd aangevuld met de schepen Kingani en Hedwig Von Wissmann (vernoemd naar een andere Duitse ontdekkingsreiziger die actief was in het gebied). Op deze manier slaagden de Duitsers er in om een geduchte maritieme verdediging op te werpen in het Tanganyikameer tegenover hun Engelse en Belgische tegenstander. Ze controleerden kortom de wateren op deze grote binnenzee en ondersteunden via het water de Duitse troepen in hun operaties door middel van bevoorrading en vuursteun.*

De Belgen zagen dit met lede ogen aan maar besloten om zich niet neer te leggen bij het Duitse overwicht. Ze hadden aan de oevers de beschikking over de grote gedemonteerde 'Baron Dhanis' een schip dat in staat was om de Goetzen te bekampen. De Britten hadden als bewapening voor dit schip twee twaalf Ponder kanonnen geleverd. Doch durfde de Belgen deze niet te monteren omwille van de grote Duitse overmacht die hun werf elk moment kon aanvallen.

De geleende twaalf Ponder kanonnen dan maar als kustbatterij gebruikt om hun eigen basis te beschermen tegen een eventuele Duitse aanval vanuit het meer. De Britten waren zich bewust van de Duitse overmacht. Ze zouden hun eigen kleine torpedobootjagers over land tot de grote binnenzee transporteren: de 'Mimi' en de 'Toutou'. Vanaf het moment dat de Britse schepen aangekomen waren, begonnen de Belgen met de montage van hun 'Baron Dhanis'.

De Belgen hadden slechts twee beschikbare boten op het meer die de Duitsers iets of wat konden bevechten. Het ging om de 'Dix-Tonne', een motorboot en de 'Netta'. De Alexandre Del Commune was reeds vroeger in de oorlog tot zinken gebracht (maar zou later gelicht worden en terug in dienst gesteld worden onder de naam 'Vengeur'). De Belgen wilden ook iets nieuws proberen, het inzetten van een tot dan toe nieuw wapen. Ze bestelden bij het Britse bedrijf 'Short Brothers' 'Short Admiralty Type 827' watervliegtuigen en bouwde in een beschutte baai nabij Albertville (buiten het bereik van het Duitse oorlogsschip) een vlieghaven. De Belgen zouden deze vliegtuigen net als de Duitsers eerder deden met hun oorlogsschip, demonteren en per boot en trein verpakt in kisten naar het conflictgebied transporteren. Daar werden ze in de aangelegde luchtmachtbasis gemonteerd om op deze manier het Duitse oorlogsschip aan te kunnen vallen. Deze logistieke operatie werd afgerond in het voorjaar van 1916.

Het duel tussen de Kingani en haar Britse tegenstanders Als op 26 december 1915, de 'Mimi' en 'Toutou' hun laatste testen na de montage hebben doorlopen, binden ze de strijd aan met het Duitse vaartuig 'Kingani' nadat deze voor hun thuishaven was gepasseerd terwijl ze op patrouille was. De twee Britse oorlogstuigen achtervolgden de Duitsers die langs achter werd aangevallen. De Duitsers had immers enkel zes ponder kanonnen die slechts in voorwaartse richting konden vuren. De snelle en behendige Britse motorsloepen wisten dit voordeel uit te spelen. Na een korte actie van 11 minuten werd de bevelvoerende officier van het Duitse oorlogsschip gedood door het vuur van de Britse drie ponders. Nadat het schip nog enkele voltreffers moest incasseren, werd de witte vlag gehesen en gaven de Duitsers zich over aan de Britten. Het door de actie opgelopen gat in de romp werd hersteld en de Britten namen haar in dienst als de HMS Fifi. Tevens verbeterden de Britten de bewapening van het schip.

De Hedwig in haar zoektocht naar de verdwenen Kingani De Duitsers bleven enkele weken in het ongewisse over het lot van hun oorlogsschip. Het duurde ook tot half januari eer de Hedwig uitvoer om op zoek te gaan naar haar verdwenen collega. Ze voer nabij de vijandelijke kust (ver genoeg van eventueel kustgeschut) in een poging om tekenen te vinden die van datgeen de

Kingani had ondergaan. Op 8 februari 1916 werd De Hedwig Von Wissmann gezien door een Belgisch-Britse vloot bestaande uit de Mimi, Fifi en Dix Tonne. De Duitse commandant probeerde om de gecombineerde vlot in de richting van de Goetzen te lokken. Doch werd hij onder vuur genomen door de Fifi voor ze de Goetzen kon bereiken. De Fifi kreeg met technische problemen te kampen tijdens het vuren waardoor ze de achtervolging moest staken. De Mimi nam de strijd over en raakte in een verbeten duel met de Duitser. De Britse matrozen van de Fifi slaagden er ondertussen in om de geleden schade te herstellen en hernieuwden de strijd. Eén van hun laatste 12 projectielen zou een voltreffer weten te boeken. De granaat veroorzaakte ernstige schade aan de machinekamer en de romp van het Duitse schip. De Duitse commandant Odebrecht gaf het bevel om het schip te verlaten en het op te blazen. Er vielen drie doden en twintig Duitsers werden gevangen genomen. Tevens werd tijdens dit duel de eerste Duitse marinevlag buitgemaakt van de Eerste Wereldoorlog.

Het uitschakelen van de Goetzen De Britten gingen op zoek naar een groter schip om de Goetzen te bekampen. Ze geloofden niet in het Belgische vliegtuigproject. Ze dachten dat de vliegtuigjes in de ijle tropenlucht nooit in de lucht zouden blijven. Doch slaagden de Belgen er in om de vliegtuigjes in de lucht te krijgen én te houden. Ze ondernamen verschillende bombardementen op de Goetzen. De Duitsers hadden ondertussen het grootste gedeelte van de bewapening van de Goetzen gestript om deze elders te kunnen inzetten. Het Duitse vaartuig beschikte enkel nog over zijn 37mm kanonnen dat ze gebruikte als luchtafweer tegen de Belgische vliegtuigen. Houten dummies werden in de plaats geïnstalleerd om de illusie te behouden voor de geallieerden dat het nog steeds op een zwaar bewapend schip ging.

De Belgische vliegtuigen slaagden er niet in om een voltreffer te boeken op het schip. Doch richtten enkele nabijtreffers wat schade aan tijdens een aanval op 10 juni 1916. Toen als resultaat van het Tabora offensief Kigoma viel op 28 juli 1916, hadden de Duitsers het schip zelf tot zinken gebracht. Ze hadden het in de baai van Kigoma gevuld met zand en op een diepte van 20 meter het laten afzinken. Ze hadden de motoren bedekt met een dikke laag vet uitgevoerd door enkele ingenieurs die oorspronkelijk hadden toegezien op de montage van het schip. De Duitsers hadden het vaartuig niet grondig vernield in de veronderstelling om het ooit terug boven water te halen om het te hergebruiken nadat ze de gebieden opnieuw zouden heroveren.

Nasleep

In 1918 werd de Zweedse ingenieur Ludwig Wall door de Belgen aangesteld om het schip te bergen. Duikers slaagden er in om grote hoeveelheden materiaal te verwijderen en om het te vullen met lege vaten. Twee speciaal daartoe gebouwde schepen werden aan beide kanten van het schip geplaatst om het vervolgens door middel van aangebrachte kabels omhoog te tillen. Dit lukte uiteindelijk ook in juni 1919. De Belgen sleepten het schip naar Kigoma waar het in de luwte van een ondiepe baai aan de grond werd gezet, zes meter onder de waterlijn. Een storm verplaatste het schip uiteindelijk in 1920 naar een andere locatie in het meer waar het bleef liggen tot 1924. Toen ontdekten de Britten dat de motoren en de ketels nog in goede staat waren en nog bruikbaar kon zijn. Ze herstelden het schip om het in 1927 terug in de vaart te nemen als veerboot. Tot op heden is het schip eigendom van een rederij uit Tanazia en in de vaart als een veerboot.

Nu dat het grootste obstakel voor een offensief in het nauw is gedreven, zijn de Belgen in staat om het initiatief van een offensief naar hun kant te trekken (dit in het kader van een groter Brits-Frans offensief). Onder bevel van kolonel Olsen en kolonel Molitor worden er twee aanvalsbrigades gevormd die ieder een windrichting voor hun rekening nemen. Opperbevelhebber en bedenker van het plan is generaal Tombeur. Het doel van het Belgische offensief is de stad Tabora. Dit is één van de grootste steden in het gebied én het zenuwcentrum van de Duitse verdediging. De heuvels rond de stad lenen zich immers tot een comfortabele verdedigende positie.

De slag om Tabora *Nadat de Belgen er in slagen om het meer te omzeilen door middel van een omtrekkende beweging en om Urundi en Ruanda te bezetten, volgen ze de bedding van de spoorlijn in de richting van de stad Tabora. Op 28 juli nemen ze Kigoma in, de Duitse marinebasis. De terugtrekkende Duitsers hebben de spoorlijn ondertussen opgebroken in een poging om de Belgische opmars te vertragen. Tezelfdertijd hebben zij zich verschanst in de heuvels rond Tabora. Op 30 augustus namen de mannen van de brigade van kolonel Olsen het treinstation van Usoke in dat ligt op de weg naar Tabora. De Duitse commandant generaal majoor Wahle stuurt daarop versterkingen per trein voor een tegenaanval. Deze Duitse troepen komen op 2 september 1916 aan. Doch slagen de manschappen van Olsen er in om deze aanval af te slaan. Op 7 september probeert de Duitse commandant opnieuw om Usoke te heroveren. Deze keer stuurt hij een machinegeweer en kanonnen mee met zijn aanvalsgroep.*

Beide partijen lijden verliezen. Doch mislukt de Duitse aanval en behouden de Belgische troepen de controle over de stad.

Op 8 september hernieuwen de Belgen hun aanval. Deze keer is Lulanguru hun doelwit. Indien deze plaats in hun handen zou vallen, zouden ze vanuit het westen Tabora zelf kunnen bereiken. De komende vier dagen zullen er felle gevechten plaats vinden. Het Duitse verzet is hevig en de Belgische verliezen zijn net zoals in Usoke groot. Doch neemt naarmate de gevechten vorderen, het moreel van de Duitse koloniale soldaten verder af. Steeds meer van hun Askari soldaten deserteren. Als op 16 september de Duitsers een brief onderscheppen waarin staat dat de Belgen versterkingen krijgen van een andere brigade (onder bevel van kolonel Molitor) denkt de Duitse commandant dat verdere strijd tegen een grote overmacht (de troepen van Olsen hebben met 2 tegen 1 sowieso het numerieke overwicht) zinloos is. Na zware achterhoedegevechten te hebben geleverd, trekken de Duitsers zich in drie kolonnes terug uit Tabora. De burgerlijke autoriteiten van laatstgenoemde stad zullen zich op 19 september 1916 overgeven aan de troepen van generaal Tombeur.

De Belgen telden tijdens deze gevechten ongeveer 1300 doden en gewonden. De officiële lezing aan Duitse kant voor deze actie is onbekend. 228 Duitsers worden door de Belgen gevangen genomen. De Duitse commandant Wahle, trok zich terug in de richting van het plateau van Mahenge om zich daar te hergroeperen om de strijd voor te zetten. Door deze overwinning, hebben de geallieerden de volledige controle over de grote meren in Centraal-Afrika. De Belgen maken ook wat materieel buit in de vorm van drie kanonnen en twee machinegeweren. Tot slot worden er bijna 200 geïnterneerde buitenlanders bevrijd waaronder drie Belgen en 100 Britten.

De Duitsers zijn echter nog niet verslagen nu dat de Belgen één van hun belangrijkste steden hebben ingenomen. Ze schikken zich niet naar hun defensieve positie en gaan in de tegenaanval. Ze trekken terug op in de richting van het Tanganyikameer. Hun doel is het Belgische hoofdkwartier in Albertville. Een gecombineerde Brits-Belgische verdediging is in staat om deze aanval af te slaan. De Geallieerden plannen na het mislukken van de Duitse aanval vervolgens hun volgende zet: Mahenge, de uitvalsbasis van de Duitse tegenaanval zal worden aangestipt als het volgende doel. De Britten laten deze offensieve actie over aan de Belgen.

De slag om Mahenge *Na de Belgische overwinning bij Tabora, trekken de Belgische koloniale*

troepen verder in de richting van het plateau van Mahenge. De Britten hebben immers angst dat vanuit dit gebied de Duitsers een guerilla tacktiek zullen toepassen waarin ze zich verder aan het bekwamen zijn. Daarnaast is de vraag van de Britten ook politiek geladen. Door de overwinning op Tabora, denken ze dat de Belgen wel eens een territoriale claim kunnen doen op Duits Oost-Afrika. Dit is een gebied dat ze zelf op het oog hebben. Het zou de Britten immers dichter bij hun koloniale droom brengen: het realiseren van een spoorlijn die loopt van in Egypte tot aan de Kaap de Goede Hoop in Zuid Afrika. De Belgen beginnen hun opmars in juli 1917. Ondertussen is er een wissel van de wacht aan het hoofd van de Belgische krijgsmacht. Generaal Tombeur draag het bevel over aan Armand Huyghé.

Op dat moment werd de Mahenge hoogte bezet door de troepen van kapitein Hauptmann Theodor Tafel. Deze had als taak om de aftocht van de Duitsers te dekken. In september 1917 bereiken de Belgische troepen het plateau dat ze bezetten na hevige gevechten. Ze bouwen er hun troepensterkte op om vervolgens op 9 oktober 1917 de aanval op de stad in te zetten. De troepen van Armand Huyghé slagen er in om de stad dezelfde dag nog te veroveren op de Duitsers van generaal Paul Von Lettow-Vorbeck. Deze laatste geeft zijn ondergeschikte, kapitein Tafel het bevel om zich terug te trekken naar het zuid-oosten. De Belgen laten twee bataljons achter in Mahenge om de achtervolging in te zetten. Doch doet het regenseizoen zijn intrede waardoor deze achtervolging word bemoeilijkt en de Belgen zware logistieke problemen kennen. Ze slaan daarom hun tenten op aan de centrale spoorlijn tussen Kilwa en Lindi. De Duitse hoofdmacht is echter ontsnapt. Zij trekken zich terug in het neutrale Portugese Mozambique van waaruit ze de oorlog voort zetten. .

Vanaf het moment dat de Duitsers zich teruggetrokken hebben in Mozamibque, is de strijd voor de Belgisch-Kongolese troepen afgelopen. De Duitsers zullen voor de rest van de campagne met de andere geallieerde partners van de Belgen een verbeten guerrillaoorlog vanuit hun bases in de Portugese kolonie. De Duitse troepen van Von Lettow-Vorbeck zouden zich pas op 25 november 1918 overgeven. Als beloning voor de geleverde inspanningen van de Openbare Weermacht, zal het beheer over de mandaatgebieden Urundi en Ruanda (het hedendaagse Rwanda en Burundi) overgeheveld worden naar de Belgen. Zij zullen tot 1962 officieel aanwezig blijven in deze gebieden. Toen werden beide landen onafhankelijk. Alleen bij de gevechten in de Afrikaanse campagne, komen naar schatting 2620 militairen en ongeveer 15650 dragers in Belgische loondienst om het leven. Ter vergelijking: tijdens de slag om de Ijzer in oktober 1914 verliezen de Belgen in totaal 40.000 man.

Het Taboraoffensief maakte deel uit van een groter geallieerd offensief gericht tegen de Duitse troepen die aanwezig waren in Oost-Afrika. Het op een bepaald moment 100.000 man tellend geallieerde leger zou de Duitse troepen opjagen tot in Portugees Mozambique. Hier zouden 2000 Duitsers gesteund door 11.000 inlandse troepen een guerrillaoorlog voeren met het vele malen grotere geallieerde leger. De geallieerden sloegen er gedurende de hele tijdspanne van de Eerste Wereldoorlog er niet in om het leger van de Duitser generaal Paul Von Lettow-Vorbeck, op de knieën te krijgen. Zij zullen zich pas op 25 november 1918 overgeven aan hun tegenstanders. Doordat Von Lettow-Vorbeck stand hield in Afrika, onttrok hij 100.000 kostbare manschappen van het Europese strijdtoneel. In tegenstelling tot België, zetten de andere koloniserende geallieerde machten wel koloniale eenheden in, in de oorlog tegen Duitsland.

De dodentol die men als prijs voor deze campagne moest betalen, was zeer zwaar. Het merendeel van de slachtoffers aan de zijde van Belgisch Congo waren te betreuren onder de dragers. De gevechten in deze gebieden verliepen immers niet zoals in Europa waar het front heel statisch was. In Afrika was de oorlog zeer mobiel en waren dragers de hoeksteen voor de mobiliteit voor beide partijen. De Force Publique had in die tijd ongeveer vijf dragers in dienst om één soldaat gevechtsklaar te houden. De omstandigheden waarin deze dragers moesten werken was vaak mensonwaardig. Door ziekte en uitputting was het aantal doden en gevallen van desertie onder hen vele malen hoger dan het aantal doden dat viel door toedoen van de gevechten. Er werd ook regelmatig van dragers gewisseld. In totaal zouden er meer dan 200.000 Afrikanen hebben gediend in de functie van drager bij de Force Publique tijdens de campagne tegen Duits Oost Afrika.

Ook de Afrikaanse burgers zouden het effect van de oorlog voelen. Doordat er vele jonge mannen door de verschillende legers werden aangeworven als drager of soldaat (meer dan een miljoen Afrikanen werd door beide strijdende partijen ingezet als drager waarvan ongeveer een tiende zou omkomen tijdens de conflicten, veelal door ziekte, uitputting of honger), werd de oogst van de plaatselijke landbouw verwaarloosd. Dit zorgde onder andere in Urundi en Ruanda voor een hongersnood wat dan weer de eerste jaren van de Belgische kolonisatie moeilijk maakten. Daarnaast brachten de zich verplaatsende legers ook ziektes met zich mee. Naar schatting kostte de Eerste Wereldoorlog in Oost-Afrika het leven aan meer dan 300.000 burgers.

Impact op Belgische koloniale ambities Doordat de Belgische bevolking voor het grootste gedeelte onder Duitse bezetting leefde, ondervonden zij geen enkel effect van het Tabora offensief. Bij het onbezette deel van het moederland en het Belgische leger, zorgde de overwinning echter wel voor een zekere mate van trots. Het was na de overwinning bij Halen en het tot staan brengen van de Duitse opmars aan de Ijzer, een volgende Belgische overwinning. De geallieerde bevelhebber, de Zuid-Afrikaan Jan Smuts roemde ook het aandeel van de Belgen in de strijd. Hij bedankte hen er uitdrukkelijk voor. Door de prestatie van de Belgen, namelijk dat ze een grondgebied hadden veroverd dat tienmaal groter was dan het moederland, kreeg de naam Tabora een mythische bijklank in sommige milieus. Sommigen droomden van een uitbreiding van het koloniale rijk. Deze ambities uitte zich concreet in de mandaten over Urundi en Ruanda. Meer daarover in het artikel, 1919 en het verdrag van Versailles. Na de oorlog werden er in het moederland in Brussel, Oostende en Knokke een straat naar deze campagne vernoemd. Net als in Elisabethville en Leopoldville. In 1926 werd Tombeur verheven in de adelstand. Hij mocht zichzelf Baron Tombeur de Tabora noemen. Na verloop van tijd werd het zogenaamde Tabora offensief echter een vage herinnering in het Belgische collectieve geheugen.

Deze steen, aan het monument voor de Force Publique te Schaarbeek, gedenkt de slag om Mahenge. Nadat de Belgische troepen van Tombeur de gevechten aan de grens met de Duitse kolonie Tanzania hadden gewonnen, trokken ze de Duitse kolonie binnen. Bij Mahenge raakten ze slaags met Duitse inlandse troepen die ze versloegen tijdens de slag om Mahenge. Het grote

monument draagt duidelijk de vermelding 'Tabora' als verwijzing naar de Eerste Wereldoorlog. Voor een foto van dat monument, zie '1941 iname van de vesting Saio'.

1919: Het verdrag van Versailles

De Eerste Wereldoorlog eindigde op 11 november 1918 nadat Duitsland economisch volledig in elkaar was gezakt.. De strijdende partijen tekenden een wapenstilstand in een treinwagon in een bos in Compiègne nabij Parijs. De Franse maarschalk Foch tekenden als vertegenwoordiger van de geallieerden. Een Duitse delegatie met afgevaardigden uit alle krijgsmachtonderdelen tekenden in naam van keizerrijk Duitsland de overgave. Dit vond plaats om 05.00 in de ochtend. Vanaf 11.00 zou de overgave officieel ingaan. Kort daarop was in Duitsland de Duitse keizer in ballingschap gegaan en was de republiek van Weimar uitgeroepen. Duitsland was nu officieel een republiek. Keizer Wilhelm II ging in vrijwillige ballingschap in Nederland waar hij overleed in 1941. Sinds 1922 wordt deze dag onder andere in België herdacht. Het is er een officiële nationale feestdag. De oorlog in Afrika zou officieel duren tot 25 november 1918. Toen gaf ook de Duitse opperbevelhebber in Afrika Von Lettow-Vorbeck zich over aan de geallieerden.

Ondertussen staken de geallieerde landen de koppen bij elkaar om te bekijken wat ze zouden doen met de verslagen Duitse vijand en haar bondgenoten. Iedere overwinnende Europese staat had natuurlijk haar eigen belangen en eisen waarmee de anderen ook akkoord moesten gaan. Frankrijk en België hadden het hardste geleden onder de Eerste Wereldoorlog. Het overgrote deel van België en Noord-Frankrijk was voor een periode van vier jaar bezet geweest door de Duitsers. Deze bezetting was de Belgische (en Noord-Franse) economie niet ten goede gekomen. De Duitsers roofden zeer veel zaken en mensen weg uit de bezette gebieden om ze in te zetten voor hun eigen oorlogseconomie. Met de nodige menselijke en stoffelijke schade tot gevolg. Voor de Fransen was de kostprijs van de vele eigen nutteloze offensieven ook heel hoog. Er was een hele generatie jonge Fransen gesneuveld. Er waren daarnaast ook minstens evenveel zwaar gewonde of getraumatiseerde soldaten die terugkeerden uit de strijd. Ook België was de mening toegedaan dat ze compensatie voor de geleden schade moesten ontvangen. Bij de Belgen waren er in verhouding met bijvoorbeeld Frankrijk minder doden te betreuren. Koning Albert had doorheen de Eerste Wereldoorlog zijn leger vooral in een verdedigende positie ingezet. Dit mede dankzij de stafchef, generaal Gillain die actie zag tijdens

de campagne tegen de slaven handelaren in het oosten van Kongo (zie onderdeel oorlog tegen slavenhandelaars in het Oosten 1892-1894)

Op 28 juli 1919 bereikten de geallieerde landen een akkoord dat ze in het verdrag van Versailles goten. De Duitsers hadden hier niet veel inspraak in. In het verdrag was opgenomen dat de Duitsers tot in de jaren 80 herstelbelastingen moesten betalen aan onder andere België en Frankrijk voor de geleden schade. Deze herstelbelastingen zouden pas volledig afgelost worden in 2010. Dit was mede de oorzaak voor de grote malaise die de Duitse economie kende doorheen de jaren 20 en 30. Daarnaast werd onder andere het Rijnland gedemilitariseerd en bezet door de geallieerden (onder andere door Belgische troepen in Duitsland, toen al.) De Duitsers moesten ook grote territoriale toegevingen doen. Frankrijk kreeg Elzas Lotharingen terug (dat na ze de Frans-Pruisische oorlog van 1870-1871 hadden moeten afstaan) en België kreeg de Oostkantons toegewezen (Eupen en Malmedy). Duitsland moest tot slot ook afstand doen van al haar kolonies. Deze zouden in theorie toegewezen worden aan de Volkerenbond. De raad van de Volkerenbond vertrouwde Urundi en Ruanda krachtens een besluit van 22 augustus 1919 toe aan Belgisch beheer. Op 31 augustus 1923 werd dit mandaat officieel bevestigd door diezelfde raad. De opvolger van deze Volkerenbond, de Verenigde Naties zou in 1949 dezelfde besluit opnieuw bekrachtigen. Vanaf dan werden Ruanda en Uruni zogenaamde ‘Trustgebieden’.

Het waren in de praktijk de koloniserende machten die de lakens uitdeelden in de zogenaamde 'mandaatgebieden' (na de Tweede Wereldoorlog officieel Trustgebiden), onder toezicht van de Volkerenbond (na de Tweede Wereldoorlog onder toezicht van de Verenigde Naties). Deze mandaatgebieden waren onderverdeeld in verschillende soorten: A, B en C. Het was in theorie de bedoeling dat deze gebieden op termijn onafhankelijk zouden worden. De verwijzingen A, B en C waren bedoelt om te bepalen hoe snel dat zou gaan. A mandaten waren gebieden die in principe onafhankelijk konden worden maar nog tijdelijk bestuur nodig hadden. B mandaten waren gebieden die steeds grensde aan een bestaand koloniaal gebied. Ze moesten voor onbepaalde tijd afzonderlijk bestuurd worden door het hen toegewezen land. Het C mandaat had als bedoeling dat de gebieden werden toegevoegd aan een bestaand koloniaal gebied. België kreeg zo een B mandaat over de Duitse kolonies Urundi en Ruanda. Eén van de redenen dat België een mandaat kreeg over dit gebied, lag in het feit dat de Force Publique een groot aandeel had gehad in de strijd tegen de Duitse koloniale troepen in Oost-Afrika (zie hoofdstuk over het Tabora offensief). In 1924 werd dit mandaat officieel bekrachtigd door het

Belgische parlement. Voor de goedkeuring krachtens een Belgische wet, werd het gebied beheerd door een zogenaamde koninklijke commissaris.

Tussen 1916 en 1918 zou Rwanda een woelige periode kennen. De Belgen probeerden immers net zoals de Duitsers eerder hadden geprobeerd om de Ruandese Mwami af te zetten om zelf rechtstreeks het gebied te kunnen beheersen. Begin 1917 arresteerde zij de koning en probeerden ze om de Rwandese gerechtelijke macht buiten spel te zetten. Doch ontstond er hongersnood en bleek de complexe Rwandese samenleving een moeilijk gegeven te zijn om te besturen voor de in staat van oorlog zijnde Belgische staat en bij uitbreiding haar kolonie. Koning Musinga (1883-1944) kreeg daarop eind 1917 zijn troon terug en mocht zich terug vestigen in de oude hoofdstad Nyanza. Kigali werd de hoofdzetel van de koloniale administratie (tot 1920 daarna werd dat Astrida). Na 1924 werd de macht van de koning echter verder systematisch ingeperkt doordat hij een gewestbeheerder naast zich moest dulden. Uiteindelijk zou koning Musinga in 1931 worden afgezet door de Belgen en worden vervangen door zijn zoon omdat hij volgens het koloniale bewind onvoldoende meewerkte. Zo wilde hij zich bijvoorbeeld niet bekeren tot het katholieke geloof.

Administratief gezien was België in naam dus verplicht om een aparte administratie te voorzien in deze mandaatgebieden. Doch wilden ze niet teveel afwijken van het centrale gezag in Leopoldville. Daarom werd net zoals voor een provincie van de Kongo kolonie, een vice gouverneur aangesteld. Doch om in regel te zijn met het verdrag van Versailles, kreeg deze vice gouverneur speciale bevoegdheden. Zo had de koloniale administratie recht op haar eigen begroting (er was sprake van een financiële band met de grote kolonie door middel van een tolunie) en patrimonium. Ordonnanties die door de gouverneur-generaal waren uitgevaardigd, moesten ook nog eens extra bekrachtigd worden door de vice gouverneur generaal van Ruanda-Urundi. Gebeurde dat niet, waren deze theoretisch gezien niet van kracht over het grondgebied. Daarnaast was de vice gouverneur generaal bij machte om bij tijden van crisis tijdelijk ordonnanties op te schorten of net uit te vaardigen. De rekrutering van de openbare Weermacht is tot slot onderworpen aan strenge voorschriften. Zo mogen zij slechts instaan voor politionele taken en de bescherming van het grondgebied. Eventuele offensieve taken vallen ten laste van de Kongolese Force Publique.

Aangezien naast het koloniaal gezag ook het inlandse gezag behouden bleef, diende hiervoor ook een controlemechanisme voorzien te worden. Het was uiteraard de Belgische regering die

het zeggenschap wou behouden over het gebied en niet diens tegenhanger in de vorm van de mwami van Urundi of Ruanda (en diens raad van prinsen en stamhoofden). Daarom werd er een soort van ‘adviseur’ aangesteld. Deze adviseur had de graad van een districtscommissaris en was de effectieve gouverneur van Ruanda en Urundi. Onder deze districtscommissaris werd een gewestbeheerder aangesteld. Deze hield toezicht in het zijn toegewezen gebied op de inlandse rechtspraak die net zoals in Kongo ook behouden bleef in Urundi en Ruanda. Tot slot heeft zowel Urundi als Ruanda haar eigen hoofdplaats namelijk Astrida (Ruanda) en Usumbura (Urundi). De hoofdplaats en de zetel van de vice gouverneur-generaal was gevestigd in Usumbura.

In de spiegelzaal van het paleis van Versailles werd in 1919 het gelijknamige verdrag getekend. Bovenstaand is een foto van de hoofdingang voor de toeristen, genomen in 2015.

Op het kerkhof van Douaumont dichtbij het Noord-Franse Verdun, ligt bovenstaand mausoleum. In de kelder van het mausoleum liggen naar schatting de beenderen van 100.000 onbekende Franse soldaten die men nooit kon identificeren. Een stille getuige vandaag voor een jonge Franse generatie die werd gedood tijdens de Eerste Wereldoorlog. Zij hebben geen stem meer, zelfs geen naam. Enkel hun beenderen herinneren nog aan hun bestaan.

De Pende opstand van 1931

Op 29 mei 1931 werd een koloniale agent aangevallen door de plaatselijke bewoners van een gebied in het Kikwit territorium. Hierop verweerden de groep die hem begeleidde zich en doden daarbij één aanvaller en verwonden er vijf anderen. In de weken die daarop volgden, vonden er nog enkele incidenten plaats. Twee agenten van de koloniale administratie die betrokken waren bij de schermutselingen, trokken daarop twee dorpen in. De mannen sloegen op de vlucht waarop de koloniale functionarissen de vrouwen prompt gevangen namen. Eén van de agenten sliep met één van de vrouwen, het bleek één van de vrouwen van Matemo te zijn. De toekomstige leider van de opstand. Normaal gezien betaalden de agenten een vergoeding uit aan de gemeenschap indien geslapen hadden met een inlandse vrouw. Dit werd echter op de bewuste nacht in mei 1931 niet gedaan door de twee koloniale agenten. Gefrustreerd hierover ging Matemo verhaal halen bij de koloniale autoriteiten. Deze hadden er echter geen verhaal naar. Ze straften Matemo hiervoor met een afranseling. Hij kon vluchten. De administratie strafte het dorp waar hij vandaag kwam. Ze moesten een schadevergoeding betalen. Agent Bulot werd belast om deze schadevergoeding te gaan ophalen en ter plaatse een onderzoek uit te voeren.

In Kilamba ontmoette Matemo en Balot elkaar. Tijdens deze ontmoeting ontstond er een gevecht waarbij Balot werd gedood. Zijn lichaam werd in stukken gesneden en verdeeld onder de chefs van de plaatselijke dorpen. De provinciegouverneur werd pas op 18 juni ingelicht over dit incident. De districtscommissaris was pas op 23 juni op de hoogte. Zij beslisten samen om een militaire campagne te starten in het gebied. Deze ging onder commandant Vissers van start op 25 juni. Op 3 juli kwam het tot een treffen tussen de Pende en de Force Publique. Bij de schermutseling die volgden, slaagden zij er in om zich meester te maken van de autormatische wapens van Vissers. 28 soldaten van de Openbare Weermacht raakten daarbij gewond. De eenheden waren door een gebrek aan bevelen totaal gedesoriënteerd. Doch slaagden de Pende er niet in om uit te vissen hoe de automatische wapens werkten. Ze gebruikten geen giftige pijlen en wisten ook geen goede uitgangspositie te bekomen ten opzichte van de koloniale soldaten. Ze probeerden uiteindelijk nog een nieuwe aanval te lanceren die door de

Belgen werd afgeslagen. Daarna deden ze een tegenzet waarbij ze hun zware wapens heroverden op de opstandige krijgers. De actie kostte het leven aan 66 rebellen waaronder ook dat van Matemo. Eerder was al beslist dat commandant Vissers in diens opperbevel vervangen zou worden door majoor Lebrun. Dit gebeurde op 5 juli 1931.

Lebrun installeerde zijn hoofdkwartier in Pukusu. Hij bereidde zijn militaire operatie uit om het hele gebied te pacificeren. De onlusten verplaatsten zich ondertussen. Lebrun verhuisde zijn hoofdkwartier daarom van Pukusu naar Kakabolo. In deze streek hadden inlandse krijgers geregelde koloniale troepen aangevallen. In de tussentijd hadden de verschillende schermutselingen al aan 116 mensen het leven gekost. Doch hielden de gevechten niet op. In augustus vroeg de vice gouverneur van de Kasaïprovincie om het actieterrein te verleggen naar zijn regio. Op 27 augustus kwam het opnieuw tot een groot treffen tussen de twee strijdende partijen. Een peloton onder leiding van adjudant Saboer stootte op een groep van 400 opstandelingen. In het gevecht vonden er 56 rebellen de dood. Twee soldaten van de eenheid van Saboer raakten gewond. De meeste chefferies boden hierop de overgave aan, aan de troepen van Lebrun. Doch bleven er enkelen hardnekkig verzet bieden. Zij zouden blijven vechten tot 4 september. Het ging om de dorpen die betrokken waren bij de dood van Bulot. Daar werden verschillende delen van zijn versneden lichaam teruggevonden.

Als resultaat van de opstand, werden de verschillende opstandige chefferies onderworpen aan een bezetting door de Force Publique. Tijdens deze bezetting werden de schuldigen van de opstand opgespoord en opgepakt. In totaal zou de bezettingsmacht bijna 1500 arrestaties verrichten. Enkele gevangenen zouden omwille van de slechte omstandigheden omkomen in hun kampen. Niet enkel Afrikaanse mensen zouden terecht staan. Ook enkele koloniale functionarissen die tekort waren geschoten in hun functie zouden een straf krijgen. Gouverneur-generaal Jungers reorganiseerde daarop de aanwezigheid van de openbare weermacht in het gebied, de troepen werden versterkt. Later stond deze reorganisatie model voor de hele kolonie.

1934: De aanstelling van Pierre Ryckmans: heersen om te dienen

Doorheen mijn studie naar de geschiedenis van de kolonisatie, is er één figuur die bij mij persoonlijk het meest tot de verbeelding spreekt. En dat is gouverneur-generaal Pierre Ryckmans. Hij was gouverneur-generaal van de kolonie van 1934 tot 1946. Het was louter toeval (eerder noodzaak) dat hij gouverneur generaal werd van de kolonie. Toch zou hij zich in de jaren 30 met een ongekende energie aan zijn taak wijden om de kolonie economisch sterker te maken. In de kritieke dagen van mei 1940 zou hij er ook bij niemand twijfel over laten bestaan binnen zijn koloniale administratie aan welke kant de kolonie zich bevond. Ook al was op dat moment de keuze op geopolitiek vlak niet evident. Pierre Ryckmans was een man die op dat moment zijn persoonlijke motto waarmee hij ook de kolonie leidde, heersen om te dienen in mijn ogen projecteerde op de situatie. Hij heerste als een quasi alleenheerser in een machtsvacuüm over een groot gebied, toch koos hij ervoor om als heerser de geallieerde zaak te dienen. Een moedige beslissing.

Pierre Ryckmans werd geboren te Antwerpen op 23 november 1891. Hij was de zoon van een katholieke senator. Na een studie filosofie, promoveerde hij in 1913 als doctor in de rechten aan de Katholieke Universiteit van Leuven. In 1914 meldde hij zich als oorlogsvrijwilliger en diende aan het Ijzerfront. In 1915 werd hij overgeplaatst naar de Force Publique en nam hij deel aan de militaire campagnes gericht tegen Duitse kolonies waaronder het Taboraoffensief. Na de verovering van deze gebieden en de toewijzing van Rwanda en Burundi aan België, bleef Ryckmans achter in het gebied om er te werken voor de koloniale autoriteiten. Hij bleef in het hartje van centraal Afrika tot 1928.

Toen keerde hij terug naar België. Hij vestigde er zich als advocaat en werd lesgever aan de Katholieke universiteit Leuven en de Koloniale Hogeschool in Antwerpen. In 1934 keerde hij terug naar Congo. Hij werd benoemd tot de voorzitter van het Nationaal instituut voor de studie van de landbouw in Congo. Later dat jaar werd hij geheel onverwachts benoemd tot gouverneur-generaal van de gehele kolonie en Rwanda en Burundi. Ryckmans werd geconfronteerd met twee belangrijke dossier. In eerste instantie was er de administratieve hervorming van 1932 die ervoor zorgde dat de vice-gouverneurs, de hoofden van provincies minder te zeggen hadden. Vooral de vice gouverneur van Katanga was daar niet blij mee. Daarnaast deelde ook Kongo in de economische malaise van de jaren 30. De sterk op uitvoer gerichte economie kreeg rake klappen sinds de beurscrash van Wall Street.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog, bereikte de macht van Ryckmans haar hoogtepunt. België

had zich op 28 mei 1940 officieel overgegeven aan de Duitsers. Het was het staatshoofd, koning Leopold III die deze overgave ook effectief bekrachtigd had. De koning bleef in België waardoor het staatshoofd een gevangene werd van de bezetter. De gehele regering waaronder de premier en de minister van Koloniën (Albert De Vleeschauwer) gingen in ballingschap in Londen om daar de oorlog voort te zetten. Het zorgde ervoor dat de gouverneur generaal van de kolonie moest kiezen aan welke kant hij de kolonie schaarde. Zou hij zijn staatshoofd volgen? Of zou hij kiezen voor de regering in ballingschap in Londen? Aangezien op dat moment de Duitsers aan de winnende hand waren in de oorlog, zou de eerste optie de simpelste geweest zijn. Toch koos hij dapper voor de geallieerde kant.

Door deze keuze, beschikten de geallieerden over belangrijke grondstoffen die onder andere in de provincie Katanga aanwezig waren. Vijf jaar later konden ze mede dankzij de belangrijke beslissing van Ryckmans ook beschikken over het uranium dat nodig was voor de atoombom in Japan. Een kanttekening dient natuurlijk wel gemaakt te worden dat dit wapen duizenden onschuldige slachtoffers maakte op het einde van de oorlog. Een jaar later in 1946, zat Ryckmans zijn termijn er op en zou hij in eerste instantie terugkeren naar België. Bij zijn afscheidsspeech was hij doch slim genoeg om in te zien dat de globale visie op het begrip 'kolonisatie' van zijn tijd voorbij was. Het was hij die reeds in 1946 het idee opperde om een soort 'Belgisch-Congolese gemeenschap' te stichten. Een straffe uitspraak als je weet dat hij de kolonie steeds geleid had met harde hand en het motto 'Heersen om te dienen'. Ryckmans was met andere woorden een koloniaal in hart en nieren met een visie.

Zijn koloniale roeping en carrière zou zich na het einde van zijn termijn als gouverneur-generaal verder gaan in de vorm van een VN-mandaat. In eerste instantie stond het Belgische mandaat over Burundi en Rwanda onder toezicht van de carrière carrière Volkerenbond en daarna onder dat van diens opvolger, de Verenigde Naties. In de Trustraad van de Verenigde Naties (de overkoepelende raad van alle Trustgebieden over van landen die instonden voor het beheer van mandaatgebieden.) vertegenwoordigde Ryckmans België van 1947 tot 1957. In 1952 stichtte hij in Mol mede het centrum voor atoomenergie. Het centrum kon door middel van de contacten van Ryckmans rekenen op Amerikaanse kennis en geld. Pierre Ryckmans overleed op 18 februari 1959 in Ukkel. Zijn zoon, André Ryckmans zou iets later overlijden dan zijn vader op 17 juli 1960. Vlak na de onafhankelijkheid van Congo. Pierre Ryckmans werd in 1962 postuum in de adelstand verheven.

Foto nog toe te voegen van de Camille Huysmansstraat in Antwerpen, een zijstraat van de Koloniënstraat. Deze straat heette vroeger de Pierre Ryckmans straat, vernoemd naar de voormalige gouverneur generaal.

1940: Hoe Italië de oorlog naar Congo bracht

Op 10 mei 1940 viel het Duitse leger België binnen. De betrokkenheid van het moederland zorgde er net zoals in de Eerste Wereldoorlog voor dat ook Kongo betrokken was bij het internationale conflict. Dit was ook bij het geval bij het United Kingdom en Frankrijk. Ook hun kolonies werden betrokken in het conflict met Duitsland. In tegenstelling tot wat de meeste mensen denken, waren deze twee landen al in oorlog met Duitsland sinds september 1939. Buiten wat grensgevechten op de Frans-Duitse grens was er echter nog geen sprake van een echte oorlog. Deze periode (van september 1939 tot mei 1940) staat dan ook bekend als de eerste schemeroorlog.

Koning Leopold III benoemde zichzelf net zoals zijn vader, Koning Albert I tot opperbevelhebber van het Belgische leger. Hij installeerde zich op 10 mei 1940 samen met zijn staf in het fort van Breendonk dat zijn militaire hoofdkwartier werd. Net zoals in de Eerste Wereldoorlog was het Belgische leger geen partij voor het veel sterkere en beter uitgeruste Duitse leger. Reeds op 16 mei 1940 moest Leopold het fort verlaten en zich terugtrekken in het kasteel van Wijnendale waar hij zijn nieuwe militaire hoofdkwartier installeerde. Hier zou hij op 25 mei 1940 op een pijnlijke wijze breken met zijn civiele regering. De koning verkoos huisarrest in zijn eigen paleis boven een vrijwillige ballingschap in het buitenland. Hij verdedigde zijn keuze om zo als staatshoofd een betere onderhandelingspositie te verkrijgen met de Duitsers na de overgave van 28 mei 1940. Daarnaast wilde hij symbolisch bij zijn leger en zijn volk blijven. De regering was een andere mening toegedaan. Zij vluchtte naar Frankrijk om daar een regering in ballingschap op te zetten om zo de strijd tegen Nazi Duitsland voort te zetten. Zowel het parlement als de premier veroordeelden de beslissing van de koning.

Het was een constitutionele crisis zonder weerga voor de Belgen en vooral voor de koloniale

administratie. Van wie moesten de mensen in Centraal-Afrika nu bevelen aannemen? Van het staatshoofd die zich officieel had overgegeven aan de Duitsers? Of aan de regering (meer bepaald minister van koloniën De Vleeschauwer) die in ballingschap ging? Veel koloniale ambtenaren dachten dat de oorlog voor België en dus ook voor Belgisch Kongo voorbij was aangezien de koning zich formeel had overgegeven op 28 mei 1940. Het leek dan ook de meest logische keuze aangezien de geallieerden in de maanden die erop volgden rake klappen kregen van de Duitsers (met als hoogtepunt, de overgave van Frankrijk in juni 1940). Het hoofd van de koloniale administratie, gouverneur-generaal Ryckmans liet er geen twijfel over bestaan. De kolonie zou de strijd tegen de Duitsers voort zetten aan de zijde van de geallieerden. Concreet betekende dit dat de Britten konden rekenen op grondstoffen die afkomstig waren uit Kongo, voorlopig althans.

Na de overgave van de klassieke Duitse vijand in West-Europa, zette het Britse imperium onder leiding van oorlogspremier Winston Churchill de strijd tegen de Duitsers verder. Aangezien het Britse landleger bij Duinkerke ter nauwer nood aan de Duitse Blitzkriegpletwals was ontsnapt, betekende dit vooral dat de Royal Navy en Royal Air Force een verbeten strijd leverde met de Duitse Luftwaffe en Kriegsmarine vanaf juni 1940. Deze strijd zou de geschiedenis ingaan als de slag om Engeland en de slag om de Atlantische Oceaan. Ondertussen wilde de Italiaanse dictator Benito Mussolini een graantje meepikken van het Duitse succes. Hij stuurde vanaf juni 1940 zijn leger er op uit om in eerste instantie de Fransen en later de Britten te bekampen. De Italianen leverden na de overgave van Frankrijk strijd tegen de Britten in de Middellandse Zee en in de lucht tijdens de slag om Engeland. De Italiaanse deelname aan de slag om Engeland zou een ommekeer betekenen voor Kongo.

Herman Göring, hoofd van de Duitse Luftwaffe moest niet overtuigd worden voor de Italiaanse deelname aan de slag om Engeland. Hij was meteen overtuigd. Toch waren er binnen de Duitse luchtmacht elementen die het niet helemaal eens met de Duitse rijksmaarschalk. Zij twijfelden aan de kwaliteit van het Italiaanse luchtmacht korps. Hun eigen luchtmacht vonden ze kwalitatief beter. Net daarom kreeg de Duitse luchtmacht basissen toegewezen die het dichtste bij het front lagen (in Noord-Frankrijk). De Italianen kregen basissen toegewezen die verder gelegen waren. Hun vliegvelden lagen in België (Meer bepaald in Maldegem, Ursel, Melsbroek en Chivres). Het Italiaanse eskader kon volledig zelfstandig opperen en bestond uit ongeveer 100 jachtvliegers en 75 bommenwerpers. Ze hadden ook hun eigen grondpersoneel meegenomen wat maakte dat eerder genoemde dorpen overspoeld werden door duizenden Italianen.

Op 11 november 1940 lanceerden de Italianen 'operatie Cinazo' vanuit hun basissen in België. Zowat het hele Italiaanse eskader nam hier aan deel. De radar waarschuwden de Engelsen al snel voor het Italiaanse gevaar. De Britse Hurricanes schoten veel Italiaanse vliegtuigen uit de lucht die dag zonder zelf al teveel verliezen te lijden. De aanval was met andere woorden een regelrechte ramp voor de Asmogendheden en maakte dus geen enkel verschil op strategisch vlak. Voor wie de aanval wel uitmaakte, was de Belgische regering in ballingschap die zich ondertussen in Londen bevond. Het kwam hen tot de oren dat de Italiaanse aanval was uitgevoerd vanaf basissen die gelegen waren op Belgisch grondgebied. Minister van buitenlandse Spaak stuurt als reactie hierop op 25 november 1940 een telegram naar alle ambassades en consulaire posten waarin hij zal aankondigden dat alle diplomatieke relaties met Italië stopgezet zullen worden. Voor Kongo betekende dit een oorlogsverklaring. Vanaf nu zouden de troepen van de Force Publique ingezet worden in de oorlog zijn met de Italiaanse troepen in het Abessenië (het huidige Ethiopië). Meer daarover in het volgende hoofdstuk: De inname van de vesting Saio,

Foto van de ingang van het Fort van Breendonk. Het was het hoofdkwartier van het Belgische leger tussen 10 en 16 mei 1940. Van hier uit stuurde Leopold III, de opperbevelhebber zijn

troepen aan. Later werd het kamp bekend als het doorgangskamp voor onder andere politieke gevangen. Vandaag is er een museum gevestigd over het het kamp in het fort.

Het kantoor waar in de vroege ochtend van 25 mei 1940 koning Leopold III het fameuze gesprek had met zijn regering. De regering probeerde Leopold III te overtuigen om mee te gaan met hen in ballingschap maar dat wilde hij niet. Het gesprek vond vroeg in de ochtend plaats en duurde hooguit een uur. Het zou de kiem zaaien voor de koningskwestie na de Tweede Wereldoorlog.

1941: De inname van de vesting Saio

Door de gebeurtenissen die beschreven staan in het vorige artikel, volgde men vanuit Léopoldstad de situatie op de voet op. Belgisch Kongo grensde ook aan de Vicky (vazalstaat van Nazi-Duitsland) Kolonie Equartaal Afrika. De grens met Abbesenië leek ook dichterbij te liggen dan gedacht. Daarom begon de legerleiding reeds na de mei veldtocht in België voorbereidingen te treffen voor een eventuele strijd op Afrikaanse bodem. Eén van die voorbereidingen bestond er in dat er troepen werden samengetrokken langs de grens met Brits Soedan. Dit expeditieleger zou zich moeten klaar houden voor de order van de Engelsen om in samenwerking met de Britten op te trekken in de richting van het door Italië bezette keizerrijk.

Op 25 november 1940 gaf Ryckmans hiervoor het bevel nadat hij van Spaak de telegram had

ontvangen die werd uitgeschreven naar aanleiding van de Italiaanse luchtaanval op Engeland van 11 november 1940 (zie vorig hoofdstuk). In december 1940 overlegde generaal Janssens, hoofd van de Force Publique in Soedan met zijn Britse bondgenoten over een taakverdeling in de campagne die gericht was tegen de Italiaanse kolonie gelegen in het moderne Ethiopië. De Belgische troepen kwamen op 2 februari 1941 in beweging en staken na de goedkeuring van de Britse generaal Platt, de grens met Soedan over. De eenheden werden door middel van vrachtwagens en boten doorheen de Soedan naar de grens met Abessenië getransporteerd. Doorheen hun zware reis door het gebied werden ze aangevuld met een Engels koloniaal regiment.

Toen de Openbare Weermacht eenmaal de Italiaans koloniaal grondgebied bereikt had, werd het grensdorpje Kurmuk bezet. Van hieruit werd op 11 maart 1941 de eerste aanval op Assoa gelanceerd. Voor de Italianen kwam de aanval als een complete verassing. Zij trokken zich daarop 200 kilometer terug naar hun volgende garnizoensstad in Ghidami. De Italianen waren ondertussen bekomen van hun verassing. Terwijl de Belgen hun opmars vervolgden richting Gambela, kregen ze bombardementen te verduren van de Italianen. Gambela was strategisch belangrijk omdat het de enige plek in de omgeving was waar de Belgen zich konden bevoorraden. De Force Publique had geen geluk op dat moment. Ze hadden geen enkele vorm van lucht of artilleriesteun (de Italianen hadden dat wel) en moesten Gambela innemen om er de noodzakelijke voorraden terug te vinden. Met het mes op de keel, slaagden de Belgen er in om hun posities rond de stad in te nemen op 25 maart 1941.

Ditmaal beschikten de Belgen niet over het verassingselement zoals ze dat bij Assoa wel hadden. De Italianen voor hen waren ook vastberaden om Gambela te behouden aangezien de volgende garnizoensstad Saio zou zijn, hun hoofdkwartier. Bovendien was de omgeving rijk aan vruchtbare gronden die beide partijen nodig hadden om hun leger te bevoorraden. Ook was Gambela de enige plek die geschikt was om een eventueel Italiaanse offensief te starten tegen Brits Soedan. Het was met andere woorden een zeer strategische plek die beide partijen nodig hadden voor het verdere verloop van hun campagne. De Italianen hadden hun verdediging grondig voorbereid door middel van een loopgravenstelsel achter de rivier die hen scheidde van de Kongolezen. De Belgen lanceerden een frontale aanval op deze rivier. Daarna slaagden zij er in om door middel van een klassieke 'bajonet op het geweer aanval' ook de tweede lijn die was gevormd aan de weg naar de woestijn, in te nemen. Bij deze aanval zouden drie Congolezen en drie officieren het leven laten. De Italiaanse verliezen waren onbekend. De Italianen trokken zich na deze nederlaag terug in hun hoofdkwartier in Saio. De uitgeputte Belgen konden ondertussen

uitrusten in Gambela. Daar kregen ze het nieuws dat er vanuit Kongo weldra versterkingen zouden arriveren. De rust zou echter maar van korte duur zijn.

Nadat de versterkingen waren aangekomen, zetten de Belgische troepen hun opmars verder richting de rivier de Bortai, voor Saio waar de Italianen een verdedigingslinie hadden opgeworpen. Doordat de Italianen verruit in de meerderheid waren, waren de Belgen verplicht om het initiatief te nemen aan de rivier en een aanval te lanceren (1500 Belgen tegen 7000 Italianen). Deze aanval werd gelanceerd op 15 april 1941. De Italianen wisten de Belgische aanval af te slaan. Noodgedwongen trokken de Belgen zich terug achter een aantal heuvels. Hier werden ze gedurende een tiental dagen getreiterd door Italiaanse aanvallen en artillerie. Ondertussen begon het regenseizoen zijn intrede te doen. Hierdoor was de bevoorrading moeilijker geworden en leden de Belgische troepen honger. Ondertussen konden hun Italiaanse tegenstanders zich tegoed doen aan de rijkdommen van de stad Saio. De Italianen leken dit te weten. De Belgen begonnen op een list te broeden om de numerieke sterkere en beter uitgeruste tegenstander uit zijn tent te lokken.

Ze besloten om een kleine groep manschappen naar de stad Mogi te sturen. Deze stad vormde een verdedigingsnetwerk samen met Saio. Het Italiaanse garnizoen van Mogi wou echter van geen wijken weten. Hierdoor wisten de Belgen dat ze de stad enkel door middel van zware verliezen konden innemen. Om dit te vermijden verplaatste de kleine aanvalsgroep zich naar de weg die Mogi verbond met Saio. Ondertussen begonnen de troepen die op de heuvels gelegerd waren, veel meer te patrouilleren. De weinige mortieren die ze hadden, werden ook voor de eerste maal gebruikt en constant verplaatst. Hierdoor konden de Belgen de Italianen de indruk geven dat hun krijgsmacht vele malen groter was als ze in feite was. De kleine eenheid van Mogi had zich ondertussen langs de weg ingegraven en er een hinderlaag opgesteld. Tegelijkertijd kregen ze ook versterking van de Zuid-Afrikaanse luchtmacht die Saio begon te bestoken. Dit gaf de Belgen verse moed. Ze besloten om een nieuwe aanval te lanceren op Saio.

In de vroege ochtend van 3 juli 1941 kwamen de drie bataljons van de Force Publique in actie. Eén bataljon opende frontaal vanaf de heuvels de aanval op de Italiaanse linies, het tweede bataljon zette een flankaanval in op de linkerflank en gaf op deze manier dekking aan het eerste bataljon. Het derde bataljon maakte langs rechts een omtrekkende beweging en viel de rechterflank van de Italianen aan. Deze omtrekkende beweging verraste de Italiaanse verdedigers die daarop hun verdedigingslinie in de steek lieten. Het derde bataljon kwam daardoor tussen de eerste en tweede linie van de Italianen terecht. De twee Italiaanse lijnen

verloren contact met elkaar en konden niet terugtrekken. Ze zaten als ratten in de val. Tegen de middag begonnen de drie bataljons zich voor te bereiden op een aanval in de richting van het plateau waar de stad op lag.

Terwijl de Belgen wachtten op het sein om tot actie over te gaan, kwamen er plots drie auto's met een witte vlag in de richting van hun linies gereden. Hierin zat onder andere de stafchef van het Italiaanse koloniale leger. Hij bracht het nieuws mee dat de Italiaanse opperbevelhebber zich graag wou overgeven. Generaal Gillaert, de Belgische opperbevelhebber gaf daarop zijn voorwaarden door. Hij gaf hen tot de avond om te beslissen. Ondertussen bleef er een staakt het vuren van kracht. Tegen de avond kwamen de Italiaanse onderhandelaars terug. Ze gingen akkoord met de voorwaarden die Gillaert gesteld had. De Italianen zouden zich formeel overgeven aan de Belgen op 6 juli 1941. 15.000 Italianen waaronder de fameuze 9 generaals gaven zich over in deze bijzondere overwinning voor het Belgische koloniale leger.

Het monument van de 'Force Publique' of de 'Openbare Weermacht' te Schaarbeek herinnert ons aan de veldtochten ondernomen in Afrika ten tijde van de Arabische campagne en de Eerste Wereldoorlog. Achter op het monument staat er een citaat gebeiteld van Koning Boudewijn waarin hij verwijst naar het koloniale leger tijdens de onafhankelijkheidstoesprak van 30 juni 1960. Tien jaar later zou het monument opgericht worden nadat enkele koloniale verenigen daartoe het initiatief hadden genomen. Wat me persoonlijk opviel aan het monument is dat bijna niemand van de voorbijgangers waarvan ik er de weg naar toe vroeg vanaf het station van Schaarbeek (quasi dezelfde straat) het kende. Ik werd verwezen naar

Brussel om resten te zien van ons koloniaal verleden hoewel het monument duizenden slachtoffers eert die gevallen zijn tijdens de drie grote campagnes die gevoerd zijn onder de vlag van Belgisch Kongo en Kongo Vrijstaat.

1945: Kongo en de atoombom

Op 6 augustus 1945 dropte de Amerikaan Paul Tibbets een atoombom op de Japanse stad Hiroshima. Voor de stad Hiroshima en de Japanse inwoners van de stad had dit catastrofale gevolgen. Drie dagen later viel er ook een atoombom op de Japanse stad Nagasaki met dezelfde destructieve gevolgen als in Hiroshima. Eind 1945 zouden er volgens schattingen ongeveer 250.000 mensen gestorven zijn ten gevolge van de impact van de ontploffingen en bijhorende stralingsziekte die met de bommen gepaard gingen. In de jaren die er volgden zouden nog duizenden mensen ziek worden ten gevolge hiervan. Deze hoge tol aan burgerslachtoffers ging gepaard met de overgave van Japan en het einde van de Tweede Wereldoorlog.

Reeds in de jaren 30 vond de Belgische mijngigant Union Menière du Haut Katanga een erts dat tot 65 procent uranium bevat. Het werd gevonden in de mijn van Shinkolobwe. In 1939 lichtte een Britse wetenschapper de directeur van Union Menière in voor welke militaire doeleinden het erts gebruikt kon worden. De Engelsen vroegen tegelijkertijd aan de mijngigant om toegang te krijgen tot de mijn. Deze toegang werd geweigerd. Daarop verwittigden de Britten de Belgische autoriteiten dat het erts grote gevolgen kon hebben als het in de verkeerde handen zou vallen. De directeur van de mijnbouwer liet daarop de mijn van Shikolobwe onder water lopen. Men vreesde immers toen al voor de Duitse dreiging. Toen in 1942 de Amerikanen het Manhattenproject oprichtten wist men dus al dat uranium een noodzakelijke stof was voor een eventuele atoombom. Men kwam tegelijkertijd ook tot de conclusie dat men een ernstig tekort hadden aan deze grondstof. Net daarom werd er contact opgenomen met Edgar Segnier, directeur van Union Menière. Via enkele tussenpersonen hadden de Amerikanen immers vernomen dat de Belgen beschikte over grote voorraden van het erts in hun niet bezette kolonie. De Belgen hadden een voorraad uranium gewonnen en opgeslagen nog voor ze de mijn onder

water hadden laten lopen. Na een overeenkomst met de Amerikanen werd er 1000 ton per schip naar de VS gebracht.

Ondertussen drongen de Amerikanen er bij de Belgen op aan om de onder water gelopen mijn te heropenen. De Amerikanen wilden ook het volledige gebruiksrecht over alle uranium dat werd gewonnen. Het Belgische mijnbedrijf zag dat niet zitten en weigerde dat. Maar de Amerikanen lieten niet los. Ze richtte zich tot de Britse bondgenoot die contact opnam met de Belgische regering in ballingschap. De eerste Belgische minister die werd benaderd door de Britten, minister van financiën Gutt was niet meteen gewonnen voor het idee om de volledige controle over de mijn bij de Amerikanen of de Britten te leggen. Hij besloot wat tijd te winnen en enkele andere bevoegde ministers te raadplegen voor hij overging tot een antwoord (onder andere de minister van koloniën de Vleeschauwer). Deze zouden op hun beurt nog andere mensen betrekken in de onderhandelingen met de Amerikanen. Hieronder bevonden zich Pierre Ryckmans (gouverneur-generaal van de kolonie) en de directeur van Union Menière. Het akkoord dat uiteindelijk werd bereikt kan worden samengevat als de Belgische hoop om toegelaten te worden tot Amerikaanse atoomtechnologie.

Op de dag dat de atoombom viel, belde de Amerikaanse contactpersoon van het Manhattenproject Edgar Segnier op met de melding dat hij goed naar de radio moest luisteren. Zo wist de mijngigant uit eerste hand wat er met hun kostbare erts gebeurd was. Een officiële reactie van de Belgische overheid hierop is er nooit gekomen. Het contract met de Belgen over de alleenheerschappij van de mijn liep tot 1960. Daarnaast werd er, met Amerikaanse steun een kernreactor geplaatst in Leopoldville in 1952. Ook in 1952 werd er in het Belgische Mol een kernreactor gebouwd die diende voor wetenschappelijke doeleinden. Na de Kongolese onafhankelijkheid legde de Belgen een grote betonnen steen op de ingang van de mijn zodat ze in principe niet meer gebruikt kon worden. Deze steen is doorheen de jaren stevig verzakt maar ligt nog steeds op zijn plaats. Clandestiene Congolese mijnwerkers graven vandaag de dag met de hand in het gebied om het erts op te graven en door te verkopen. Dit zonder enige vorm van bescherming en met de nodige gevolgen voor de plaatselijke bevolking.

1949: de basis van Kamina

De Openbare Weermacht was oorspronkelijk opgericht als een politiemacht. Het werd door velen beschouwd als de ruggengraat van de Vrijstaat en later de kolonie omdat ze ervoor zorgden dat de orde gehandhaafd bleef in het uitgestrekte gebied. De legermacht deed ervaring op in verschillende conflicten zoals de oorlog tegen de Arabische slavenhandelaren, de Budja opstand en de opstand in Lac Leopold II. Verschillende muiterijen eind 19de en begin 20ste eeuw deden de koloniale autoriteiten inzien dat het belangrijk was om een goede trainings en materiële omstandigheden te voorzien voor de inlandse manschappen. Dat maakte dat de Force Publique een geducht instrument was in de handen van de Belgische autoriteiten. In de Eerste en Tweede Wereldoorlog werd de politiemacht tweemaal met succes omgevormd van een gendarmerie naar een reguliere strijdmacht. In beide gevallen met succes. Dit verruimden uiteindelijk de taken doordat ze ook moest dienen voor de bescherming van het grondgebied tegen een externe agressor. Doch zou in volle Koude Oorlog de aanwezigheid van enkel de inlandse troepen als te onveilig worden beschouwd door de Belgische regering en haar NAVO bondgenoten. Daarom werden er ook reguliere manschappen van het Belgische leger ontplooit in het gebied. Voor deze manschappen dienden er nieuwe accommodatie voorzien te worden

<u>De militaire basis van Kamina</u>

In december 1947 geeft minister van landsverdediging Raoul De Fraiteur opdracht aan majoor Janssens (later werd hij de eerste opperbevelhebber van de basis om uiteindelijk door te groeien tot de chef van de Openbare Weermacht) van de Force Publique om tussen Kamina en Luputa een gebied te zoeken dat geschikt is om een luchtmachtbasis te bouwen. Het is de minister zijn finaal oordeel over een eerder plan in navolging van een advies over de noodzaak van een nieuwe luchtmachtbasis in de kolonie. Per vliegtuig, jeep en uiteindelijk te voet werd het gebied tussen juli en september 1948 onderzocht. Op 28 januari 1949 zullen alle noodzakelijke teams zijn samengesteld die naar de geschikte locatie nabij Kamina gezoden werden vanuit de Prins Boudewijn kazerne te Brussel. De concrete bouwwerken gaan vanaf dan van start. Op 17 december 1949 kan het eerste vliegtuig landen op de nieuw aangelegde landingsbaan.

Per 1 juli 1950 richt men de ‘Technische luchtvaartschool voor inlanders’ op. Deze onderwijsinstelling van de Force Publique heeft als doelstelling om Kongolezen op te leiden als grondpersoneel. Deze mensen zouden instaan voor het onderhoud en de reparatie van vliegtuigen. Gespreid over vier jaar zullen zij praktijk en theorielessen krijgen omtrent de eerstgenoemde materie. De lessen worden gegeven onder toezicht van personeel van de Belgische luchtmacht. Vanaf 3 juli 1950 werd er begonnen met de aanleg voor de nodige faciliteiten voor het infanteriekamp. Hier werden oefenfaciliteiten, een hospitaal en logies voor

officieren voorzien. Tot slot werd er ook een stafblok opgetrokken. Tezelfdertijd werden de werken aangevat ter oprichting van een loods voor vliegtuigen. In mei 1953 is de basis volledig operationeel. In deze maand zullen ook de eerste Belgische para's op het grondgebied arriveren. Zij hebben als opdracht om de plaatselijke militairen van de Openbare Weermacht te trainen.

De basis kon beschouwd worden als een stad op zichtzelf. Er is een aparte districtscommissaris aangeduid door de koloniale administratie en er zijn woonwijken voorzien voor de plaatselijke bevolking en blanke militairen. De basis beschikt over een waterkrachtcentrale die elektriciteit verdeeld over een laag en hoogspanningsnet en de verschillende geslagen waterpuuten bevoorraden een eigen leidingnet. Tot slot is er om te voorzien in basisbehoeften, een industrieel complex voorzien. Op 23 november 1953 komt uiteindelijk de eerste lichting dienstplichtige para's aan op de basis. Zij verblijven tot 4 juni 1954 op de basis. Deze lichting zal in hout een eerste cinemazaal bouwen tussen de oefeningen door.

In navolging van de para's, nam ook de Belgische luchtmacht haar intrek op de basis. Van september 1953 tot juni 1960 was er een eenheid actief die waren uitgerust met North American T-6 Texan gevechtsvliegtuigen. Ook de DC-4 en later de C-119 waren vliegtuigen die later regelmatig de luchthaven aandeden. Voor de opleiding van de piloten die op de T-6 vlogen was daarom de “Ecole de Pilotage Avancé' voorzien. Deze Belgische eenheden ondersteunden de reeds aanwezige luchtmachteenheden van de Force Publique die gelegerd waren op de militaire luchtmachtbasis van N'Dolo nabij Leopoldville (ook dit vliegveld werd aangelegd vanaf de late jaren 40). Dit onderdeel van de Force Publique had vooral als taak om in te staan voor het transport van personen, goederen, medische transporten, verbindingen en verkenningen. De gevechtstaken dienden ze over te laten aan de eenheden van de Belgische luchtmacht.

Na de onafhankelijkheid behieldd België aanvankelijk de controle over de militaire basis. Dit was zo besloten in samenspraak met de Kongolese regering. Doch zal na de militaire interventie en de Katangese secessie, de controle van de basis overgaan in de handen van Verenigde Naties. Gedurende deze secessie nam de Katangese gendarmerie nooit haar intrek op de basis hoewel zij de naburige stad onder controle hadden. Begin 1964 droeg de VN de basis definitief over aan het Kongolese regeringsleger. Zij zouden doch al snel weer de hulp in roepen van hun eerdere kolonisator omdat ze de Simba rebellie van datzelfde jaar niet aan kunnen.

Het is vanuit Kamina dat de door de Belgische regering gestuurde adviseur, Frédéric Vandewalle zijn voorbereidingen treft voor ‘Operatie Ommegang'. Deze operatie heeft als doel om de opstand neer te slaan en het opstandige oosten te her bezetten in de naam van de centrale regering van Leopoldville. De veteraan uit de Force Publique zijn leger bestaat uit een mengelmoes van huurlingen en Kongolese militairen onder leiding van Belgische officieren en onderofficieren. Nadat de operatie is afgelopen, neemt de Kongolese strijdmacht terug de controle over, over de basis waar er vliegtuigen van de luchtmacht worden gestationeerd. Tot op heden gebruikt het Congolese regeringsleger het legerkamp om rebellen op te leiden en op te

nemen in de schoot van het regeringsleger in het kader van de overeenkomsten die gesloten werden met milities en rebellengroepen verspreid over het hele land.

Het nationale Redoute In volle Koude Oorlog en met de Tweede Wereldoorlog vers in het geheugen, gaat de Belgische samenleving gebukt onder de spanning van een nieuwe wereldoorlog. Ditmaal is de tegenstander die men vreest echter niet Duitsland maar de Sovjet-Unie. De Tweede Wereldoorlog heeft daarnaast ook een nieuw type van oorlogsvoering getoond. Oorlogen worden niet langer ter land ter zee of in de lucht uitgevochten maar ook door middel van atoomwapens. België ligt geografisch gezien relatief dichtbij de Sovjet-Unie dus zou het wel eens een aantrekkelijke prooi kunnen zijn voor een eventuele atoomaanval. Om de regering, de koninklijke familie en enkele topambtenaren te behoeden van een algemene ondergang, worden daarom enkele maatregelen genomen. Eén van die maatregelen genomen door het Belgische leger is de bouw van een militair commandocentrum in de Kemmelberg. Een andere maatregel is echter nog veel drastischer en voorziet een onderkomen na een algemene evacuatie van de bestuurlijke toplaag van de Belgische samenleving.

Een afgelegen locatie waar er betere tijden afgewacht kan worden is natuurlijk voor de hand liggend in 1950. Kongo is een uitgestrekt gebied waar een toevluchtsoord gebouwd kan worden. De regering Pholien stelde immers een aantal eisen voor deze plek. Het gebied moest afgelegen zijn maar toch vlot bereikbaar, discreet en het liefst in de buurt van een militaire luchtmachtbasis. De vraag zal worden gesteld aan de gouverneur-generaal van Belgisch-Kongo die laat weten dat er één geschikte locatie is: de in aanbouw zijnde basis van Kamina. Tussen de bestaande stad en het legerkamp is er een vrije heuvel die als de perfecte plaats werd beschouwd voor de aanbouw van een regeringscité. Er zou volgens de plannen voldoende ruimte moeten zijn om om en beide 1500 personen te huisvesten. Dit geheel zou van de buitenwereld afgesloten worden door een grote omheining. De regering maakt voor de aanleg de nodige fondsen vrij.

Concreet zal ter plekke gekeken worden welke wegen er heraangelegd dienen te worden en hoe ze het bestaande stroom, water en telefoonnet kunnen aanpassen om alles te voorzien voor de nieuwe stad. Per container worden er villa's in prefab naar de kolonie gezonden. In 1953 naderen de eerste voorbereidende grondwerken hun einddoel en zijn de eerste prefabwoningen in elkaar gezet. Op dat moment begint de geopolitieke situatie te wijzigen. In dat jaar overlijd immers de Sovjet leider Stalin en werd in Korea een staakt het vuren getekend. Een dreigende internationale atoomoorlog is daardoor van de baan en de concrete plannen voor het nationale redoute niet meer nodig. Het geleverde materiaal zal door de plaatselijke kolonialen gebruikt worden voor andere doeleinden. Samen met deze geleverde bouwwerken zal ook het geheim waarvoor de stad moest dienen, niet lang meer een geheim blijven. Als in 1955 in het kielzog van het koninklijke bezoek van Boudewijn een meereizende journalist lucht krijgt van het gerucht over het 'Reduit' Nationale', gaat hij op zoek naar de locatie. Behalve wat overblijvende en overwoekerde restanten van het bouwterrein zal hij niets aantreffen. Het concept 'Réduit National' zal wel blijven voort bestaan. Als Kongo in 1960 onafhankelijk zal worden, stelt het

Belgische parlement vragen hoe het verder moet omtrent dit project. Zelfs in 2005 verwijst een studie over het inzetten van de strijdkrachten nog naar het ‘Reduit national’ in Kamina. Ook in militaire kringen zal het complex bekend worden onder de naam ‘Couillonville’. Zowel in regeringskringen als militaire kringen zal men op den duur het legerkamp en de cité verwarren met elkaar. Hoewel er effectief sprake was van twee gescheiden locaties. Ter gelegenheid van dit ‘Nationaal Redoute’ werd er tussen 21 februari en 10 maart 2019 in het STUK in Leuven een tentoonstelling georganiseerd.

In 1951 nam de Belgische luchtmacht de basis van Kleine-Brogel in gebruik ongeveer in dezelfde periode als de basis van Kamina in Kongo. In 1964 zou de basis de thuisbasis worden van de Amerikaanse vliegtuigen die werden gebruikt voor operatie 'Red Dragon'. Haar Kongolese zusterbasis, Kamina zou de thuisbasis zijn van de troepen van kolonel Vandewalle en operatie Ommegang.

Op de foto zijn twee F-16's te zien vlak voor het opstijgen. Deze toestellen zijn momenteel gestationeerd op de vliegbasis van Kleine-Brogel en de standaard jager-bommenwerper van het Belgische leger. Zij zullen weldra vervangen worden door de nieuwe F-35.

1952: Leon Petillon: een bureaucraat met een visie

Hij werd geboren op 22 mei 1903. Net zoals Ryckmans volgde hij de rechtenstudie aan de Katholieke universiteit in Leuven. Na zijn studie schreef hij zich in als advocaat bij de Brusselse balie. Na enkele jaren, toonde hij interesse in de Belgische koloniale activiteiten. Hij ging aan de slag als ambtenaar bij het ministerie van Koloniën (gelegen op het Koningsplein nummer 7). Hij werkte er binnen de administratie van de nieuwe toegewezen mandaatgebieden (Rwanda en Burundi, zie hoofdstuk 'verdrag van Versailles 1919'). In 1932 benoemde ze hem tot kabinetchef van de minister van Koloniën. In 1939 werd hij kabinetchef van de gouverneur-generaal (Tijdens de periode van van Ryckmans). Hier toonde hij zijn diplomatieke talenten die nodig waren tijdens deze moeilijke periode in de Belgische geschiedenis. Hij was stond onder andere door middel van de vele dienstreizen ook in nauw contact met die andere belangrijke koloniale ambtenaar van die periode namelijk minister van Koloniën De Vleeschauwer.

Na de bevrijding van Brussel, kreeg Petillon de taak om de diplomatieke banden tussen de hoofdstad in België en de hoofdstad in de kolonie te herstellen. In deze hoedanigheid reisde hij regelmatig tussen Brussel en Léopoldville. Ondertussen liep het bewind van minister De Vleeschauwer als minister van koloniën af (hij werd CVP fractievoorzitter in de kamer) en werd Edgard De Bruyne de nieuwe minister van Koloniën. Deze nieuwe minister wilde dat Petillon zijn kabinetschef zou worden. Petillon ging op het aanbod in en bleef in Brussel. Ook onder de opvolger van De Bruyne (minister Godding), bleef Petillon aan als kabinetschef. Ondertussen

had in 1946 Ryckmans aangekondigd dat hij zou stoppen als gouverneur-generaal. Godding, minister van Koloniën zag in Petillon de ideale opvolger. Leon vond zich echter nog te jong en te onervaren om Ryckmans op te volgen. Daarom ging de functie van gouverneur-generaal van de kolonie naar Eugène Jungers.

Ondertussen werd Petillon wel weer naar de kolonie gezonden, ditmaal in de functie van vice gourverneur-generaal. Hij werd er voorzitter van de koloniale beheerraad en was er mede verantwoordelijk voor het personeel en de financiën van de kolonie. In deze periode bloeide de economie van de kolonie weer helemaal open. In 1949 werd hij bevorderd tot gouverneur-generaal van de mandaatgebieden Rwanda en Burundi (zie verdrag van Versailles, de mandaatgebieden Rwanda en Burundi moesten volgens het officieel mandaat van de beheerraad apart bestuurd worden.) Hij werkte er mede een sociaal en ontwikkelingsplan uit, de andere koloniale machten hadden immers een nieuwe weg ingeslagen met hun kolonies. België kon met andere woorden niet achter blijven. In 1952 werd hij als opvolger van Jungers benoemd tot gouverneur-generaal van Kongo.

Het was in zijn openingsrede in 1952 dat Petillon het had over over de oprichting van een 'Belgisch-Kongolese gemeenschap'. Concreet hield het onder andere in dat het 'Evoluée-project' in het leven werd geroepen. Het idee was dat Kongolezen zichzelf konden 'opwerken' binnen de koloniale structuur als ze bewezen dat ze konden leven als beschaafden (lees blanken). Een Evoluée die zichzelf opgaf om deel te nemen aan het project, moest een intensieve cursus volgen die hem klaarstoomde voor het zogenaamde beschaafde leven. Daarna zou zowel hij als zijn familie regelmatig (ook op onverwachte tijdstippen) worden gecontroleerd door koloniale functionarissen om te zien of ze effectief wel leefden zoals 'beschaafden', een zogenaamde 'stageperiode' dus. Als hij dit met vrucht had volbracht, kon hij een kaart bekomen. Deze kaart verschafte hem in principe onder andere toegang tot de blanke wijken en winkels. Belangrijke politici van de onafhankelijkheid zoals Lumbumba, Mobutu en Kasavubu waren zogenaamde Evoluées.

Het idee van dit project, kaderde in de oprichting van een Belgisch-Kongolese gemeenschap. Het was het Belgische antwoord op de veranderde visie op kolonialisme in de wereld. Onder andere Jef Van Bilzen, jurist gespecialiseerd in de kolonie opperde om een lange termijn plan te ontwerpen voor de kolonie. Een termijnplan waar er effectief naar onafhankelijkheid van de gebieden werd gestreefd, eventueel nog verenigd door de Belgische kroon (zoals bijvoorbeeld heden ten dage nog altijd het geval is tussen Australië en het United Kingdom). De Kongolezen

zelf zagen ook in andere kolonies de opkomst van een soort Afrikaans nationalisme. Hun roep voor onafhankelijkheid begon ook luider te klinken, weliswaar zonder noemenswaardige incidenten. Petillon communiceerde dit regelmatig met zijn overste in Brussel, de liberale minister van koloniën Buisseret. Brussel begon ook zaken te ondernemen om de Kongolezen meer 'zelfbeschikkingsrecht' te geven op aandringen van Petillon en diens administratie. Deze zaken kwamen echter traag op gang. Te traag naar de zin van Petillon.

Het zorgde voor regelmatige conflicten tussen Léopoldville en de liberale minister van koloniën Buisseret. De relatie tussen de gouverneur-generaal en diens voogdijminister verzuurde. Toen in 1958 Gaston Eyskens een nieuwe regering vormde, werd Petillon als expert benoemd tot minister van Koloniën. In Léopoldville werd hij opgevolgd als gouverneur-generaal door Hendrik Cornelis. Na zijn indienstrede als minister, zette Petillon meteen een werkgroep op die als opdracht had om alle Kongolese eisen te verzamelen. De aanbevelingen van deze werkgroep zouden de basis moeten vormen voor de oprichting van een nieuw politiek systeem in de kolonie. Ondertussen werd er in de minderheidsregering van Eyskens, de liberale partij opgenomen. Petillon werd minister af en opgevolgd door de liberaal Maurits Van Hemelrijck. Van Hemelrijck stelde de vraag aan Petillon om aan te blijven in de werkgroep, als verslaggever. Op 20 december 1958 werd het verslag voorgesteld.

De rellen in Léopoldville in januari 1959 gooiden roet in het eten. Er kwam een heel snel proces van onafhankelijkheidsonderhandelingen op gang waar Petillon geen rol van betekenis meer in speelde. Hij trok zich dan ook in die periode terug uit de koloniale dienst. Hij schreef in de luwte nog drie boeken over zijn koloniale loopbaan die verschenen in 1967 (Témoinaige et reflexions), 1979 (Courts et métrages Africains, pour servir a l'histiore) en 1985 (Récit. Congo 1929-1958). Hij overleed te Elsene op 1 april 1996.

1955: De rondreis van Koning Bouwdewijn, hoogtepunt van het koloniale bewind.

IIn onder andere het artikel dat ik schreef over het leven van Pierre Ryckmans, haalde ik reeds aan dat België vanaf 25 mei 1940 in een grondwettelijke crisis verzeilt was geraakt. Door het feit dat Leopold III in Brussel was gebleven na de bezetting, maakte dat het staatshoofd niet meer in staat was om effectief te regeren. Hij was een gevangene van de Duitsers. In de periode van de bezetting had hij onder andere doordat hij hertrouwde zich heel onpopulair gemaakt bij de Belgische bevolking. Het bleek dat hij niet zo leefde als zij. Na de bevrijding in september 1944, deporteerden de Duitsers (om de zaken nog eens moeilijker te maken) de koning en zijn kinderen ook nog eens naar Oostenrijk. De broer van Leopold, prins Karel werd daarop regent.

Over de terugkeer van Leopold III, werd ondertussen hevig gedebatteerd. Verschillende politici en grote delen van de Franstalige bevolking in het land waren tegen zijn terugkeer. Een referendum werd nipt gewonnen door voorstanders van zijn terugkeer en zorgde dat Leopold III weer in het zadel zat als staatshoofd. Toch niet voor lang. In 1950 waren er in Wallonië rellen over de terugkeer van Leopold. Bij deze rellen vielen er drie doden. Er werd daarom beslist dat Leopold III afstand zou doen van de troon van zodra zijn zoon, Boudewijn oud genoeg zou zijn om hem op te volgen. Dit gebeurde in 1951. De jonge Boudewijn werd in een moeilijke periode koning van België. Nadat in Leopoldville het stadion naar Koning Boudewijn was vernoemd, werd er door kolonialen aangestuurd naar een koninklijk bezoek.

Ondertussen begonnen alle noodzakelijke voorbereidingen om onder het bewind van de nieuwe koning, alle plooien glad te strijken en de demonen uit het verleden definitief te verjagen. Toen na enkele jaren de situatie in België stabiel leek, was het tijd voor een charmeoffensief in de kolonie (stabiel is relatief natuurlijk aangezien er een schoolstrijd aan de gang was in België). Koning Boudewijn die zeer populair was geworden, zou als toppunt van dit charmeoffensief een grote reis maken doorheen de kolonie. Kosten nog moeite werden gespaard om aan de Kongolezen de Belgische pracht en praal te tonen. Het moest allemaal het hoogtepunt worden van de Belgische koloniale aanwezigheid in Centraal-Afrika. Premier in die tijd Mark Eyskens vertelde over deze reis: 'Voor de Congolezen leek hij haast een buitenaardse verschijning'.

Het praktische voornemen van de reis werd besloten in het voorjaar van 1954. De koning zelf begon zich te verdiepen in koloniale aangelegenheden en in Kongo was het geen kwestie meer ‘of’ de koning zou komen maar ‘wanneer’. Boudewijn werd een realistisch beeld geschetst van de situatie op dat moment in Kongo. Hij kreeg advies en info van vooraanstaande kolonialen die weleens waar hun visie vertelden. Doch kreeg hij ook de visie van Leon Pettillon, de toenmalige gouverneur-generaal mee. Deze man had een genuanceerde en voor die tijd, realistische kijk op het koloniale gebeuren. De eigenlijke afreis van de koning vond plaats op 15 mei 1955. Dit in tegenstelling tot zijn voorganger en grootvader Albert I per vliegtuig en niet per boot. In Kongo zelf zou hij zijn reis wel verder zetten per vliegtuig, auto, trein en boot. Dit voor een periode van vier weken.

Vlak voor de landing van Boudewijn werd er vier ton DDT uitgestrooid boven Leopoldstad tegen de muggen. Er werden ook 80.000 posters met de afbeelding van de koning verspreid over de gehele kolonie. Iedereen moest weten hoe hij er uit zag. De toenmalige publieke omroep is ook present. Zij zouden een film maken van ongeveer anderhalf uur over het bezoek van de koning. De film krijgt als titel de Afrikaanse bijnaam van Boudewijn ‘Bwana Kitoko’. Toen Boudewijn landde in de hoofdstad en hij in zijn limousine langsheen de straten werd gereden, was er een massa volk afgekomen op zijn doortocht. Journalist en voormalig verzetsheld Louis De Lentedecker beschrijft hoe de Kongolezen tot zelfs in de bomen en op de daken gekropen zijn omdat er langsheen de straten geen plaats meer was. Voor het afnemen van de troepenschouw vanop de eretribune, zal koning Boudewijn de laatste anderhalve kilometer te voet moeten afleggen bij een temperatuur van 43 graden doorheen ‘levende zeeën van geestdrift’. Na de nodige ceremonies met onder andere het gebruikelijke eerbetoon aan de gevallen veteranen en zijn voorvaderen, zal Boudewijn zijn reis verder zetten naar Matadi.

Tijdens zijn reis, zou Boudewijn worden vergezeld door maar liefst 71 journalisten die zijn reis versloegen. Tegelijkertijd had hij leden van zijn hofhouding mee en twee ministers (Buisseret als minister van Koloniën en Spinoy minister van landsverdediging). De reis op zich had veel symbolische betekenis. Het toonde niet enkel de macht en de pracht en praal van de kolonisator maar betekende ook een vorm van versoepeling van de regels. Het was een periode waarin de zogenaamde 'Belgische-Kongolese gemeenschap' vorm begon aan te nemen en dat ook officieel het gebruik van de zweep als sanctie ten opzichte van de zwarte Kongolezen werd afgeschaft (beter te laat dan nooit). In de voorbereidingen van de reis, opende de universiteit van Leuven ook een afdeling in Léopoldville (in 1954) en werden er na de rondreis voor de eerste maal lokale verkiezingen georganiseerd in 1957. De Belgische nationale omroep,

spaarde kosten noch moeite en maakte een documentaire over de rondreis van de koning. Ze kreeg als titel de bijnaam die de Congolezen hem gaven, Mwana Kitoko (of mooie heer). Ook Boudewijn zelf, zou zich volgens de overlevering als een vis in het water gevoeld hebben tijdens deze rondreis.

Men probeerde om verdere zaken uit te bouwen op basis van het koninklijke bezoek van 1955. Vooraanstaande kolonialen zoals Petillon die kritiek uitte op de manier van besturen, konden niet langer genegeerd worden. Zo werd per koninklijk besluit van 18 oktober 1955 in nasleep van Boudewijn zijn koloniale reis, een ‘fonds du roi’ op te richten. Dit had tot doel om de woonomstandigheden van de plaatselijke bevolking in de mandaatgebieden en Kongo te verbeteren. Doch zou het enig effect missen omdat het programma te groots werd opgevat. De reikwijdte van het programma bleek immers te groot te zijn om enig effect te hebben op de woonomstandigheden van de gemiddelde Kongolees.

De reis zou voor Boudewijn zelf ook horizonten verleggen. Hij kan eindelijk ontsnappen aan de dominante band van zijn vader Leopold III en zijn stiefmoeder Lilian Baels. De koning zal een sterke populariteit opbouwen bij de Kongolese bevolking. Daarnaast zal hij de positieve verhalen over het beschavingswerk van Leopold II slikken als zoete koek. Boudewijn zijn visie op de kolonie lijkt bijzonder paternalistisch te zijn. Tijdens zijn reis zullen de koloniale overheid en de Belgische zakenwereld het positieve beeld over de kolonie bij hem alleen maar proberen te versterken. Na deze reis zal het Belgische staatshoofd een bijzondere belangstelling voor het gebied blijven koesteren (wat zich onder andere zal uiten doordat de koning zijn politiek gewicht laat gelden bij het aanstellen van de nieuwe minister die bevoegd is voor de koloniale gebieden).

1958: Expo 58

Reeds in 1935 had de toenmalige Belgische regering plannen om een wereldtentoonstelling te organiseren. De Tweede Wereldoorlog zorgde ervoor dat deze plannen niet doorgingen. Toen de wederopbouw begin jaren 50 in het land klaar was, begon de regering zichzelf te roeren om opnieuw een wereldtentoonstelling te organiseren. In 1953 haalde het speciale opgerichte Brusselse bureau, hiervoor het mandaat binnen. Men besliste in 1955 om deze tentoonstelling te organiseren in Brussel meer bepaald op de Heizelvlakte.

De wereldtentoonstelling zou plaats vinden tussen 17 april en 19 oktober 1958. Naast het welbekende Atomium zou ook die andere Belgische trots, de kolonie een welverdiende plaats op dit evenement moeten krijgen. Er werd een heus dorp gebouwd met een dak van stro en lemen muren. Er lag ook een meer in het midden van de hectaren grote tuinen. Hierop dobberden prauwen waarin inboorlingen een hele dag op en neer moesten peddelen op het ritme van hun eigen ritmische klanken van hun gezangen. Deze zelfde klanken weerklonken ook tijdens de traditionele dansen die werden opgevoerd in het 'traditionele dorp'. Er was een strak tijdsschema waaraan de Kongolezen zich hielden. Er moesten immers zoveel mogelijk Belgische burgers kunnen 'genieten' van de inheemse tradities uit de verre 10de provincie.

De expo diende ook voor de kolonisator om bepaalde vooraanstaande evoluées naar het moederland te halen en hen te tonen hoe de Belgen leefden in het moederland. Ze werden alle 500 zorgvuldig en vooraf geselecteerd. Het was de bedoeling dat ze er de supporiteit van de Belgen zouden aanschouwen. Toch zagen deze 500 bezoekers ook de keerzijde van de medaille. Ze zagen dat er net zoals in Kongo prostitutie, bedelaars en andere minder fraaie zaken te bekijken vielen in Brussel. Ze zagen er blanke, jonge mannen die minder shiek als hun gekleed gingen of blanke vrouwen die er schromelijk minder goed uit zagen dan sommige Afrikaanse vrouwen uit hun eigen stad of dorp. Het zou de illusie van de machtige blanke kolonisator doorprikken. In dat jaar herdacht de minister van minister van koloniën ook dat het 50 jaar geleden was dat Kongo een Belgische kolonie werd.

Een leuk detail, naar aanleiding van de expo werd het museum in het koloniale paleis grondig verbouwd. Het museum kreeg het uitzicht zoals het tot 2013 zou hebben (de auteur heeft het zo tot twee maal toe bezocht). In een interview dat ik las met de directeur van het KMMA, vertelde deze dat het KMMA op deze manier anno 2013 het laatste koloniale museum in Europa was (uit een interview uit dagblad 'De Tijd', uitgave in november 2017). Hij wilde hier in samenwerking met de verschillende actoren en persoonsleden iets aan veranderen. In feite keerde het donkere museum van na de expo, terug naar het open gebouw zoals het oorspronkelijk ontworpen was. Het museum zou volgens hem in juni 2018 heropenen, compleet vernieuwd en klaar voor de hedendaagse kijk op Afrika.

1959: Rellen in de kolonie

Rellen in Léopoldville De rellen van in Léopoldstad van 4 februari 1959, kwamen niet uit het niks. Enkele maanden daarvoor had Patrice Lumumba de uitspraken van generaal De Gaulle, de Franse president over de onafhankelijkheid van de kleine broer van Kongo, Congo Brazzaville ook gehoord. De Gaulle had gezegd dat als het land onafhankelijk wou worden van Frankrijk, het deze maar moest nemen. De Fransen hadden enkele jaren daarvoor de Indochina oorlog verloren (deze zou later uitmonden in het fameuze Vietnam conflict). Ondertussen woedde ook de Frans-Algerijnse oorlog. Twee bloederige conflicten die aan beide zijden veel slachtoffers eisten. Ook kende de Belgische noorderbuur, Nederland in de jaren 50 een gruwelijke koloniale oorlog de zogenaamde 'politionele acties'. We dienen deze omstandigheden in het achterhoofd te houden wanneer we schrijven over de rellen in Léopoldville. De periode dat deze onlusten plaats vonden, bleef het relatief rustig in de Belgische kolonie.

Op 4 januari 1959 vond er in het Stade Roi Bouduin een sportwedstrijd plaats. Hier is een grote massa mensen op afgekomen. Ondertussen luisteren er veel mensen, op een andere plaats naar een speech van Patrice Lumumba. Lumumba gaat na deze speech naar het stadion om ook daar de grote mensenmassa toe te spreken. Het publiek ziet de toespraak van Lumumba (die naar eigen zeggen vredelievend bedoeld was) dan ook als een reden tot rellen, alles wat Belgisch is, moet er aan geloven. Voor de Belgen is dit een complete verassing. De ongeveer 1500 sterke politiemacht van Léopoldville is er niet op voorbereid om de mensenmassa uit elkaar te drijven. Het zorgt ervoor dat de Force Publique wordt opgeroepen. Zij grijpen ook effectief in. De trieste balans is dat er 47 doden vallen en er meer dan 241 mensen gewond raken.

Over het hele land breken er daarop rellen uit (zie onder staand, rellen in de Kasaï). De Belgen zetten preventief alvast Kasavubu (hij zal snel worden vrijgelaten) gevangen om de situatie niet verder te laten ontaarden. In Brussel komt de regering Eyskens in spoed bijeen. Ze besluiten om een onderhandeling op te starten met een Kongolese delegatie. Deze delegatie bestaat uit onder andere Kasavubu en Lumumba. Door de rellen stappen de Belgen af van hun plannen om Kongo pas over 10-20 jaar autonomie te geven. Ze onderhandelen met de Kongolese delegatie over een mogelijke datum. Deze onderhandelingen verlopen zeer chaotisch aangezien de Belgen bang zijn voor een bloederig conflict zoals hierboven beschreven staat. De Kongolese

delegatie ruikt deze angst. Voor hen kan de onafhankelijkheid niet snel genoeg gaan. De periode van vijf jaar die de Belgen voorstellen is voor de Kongolezen veel te lang.

De rollercoaster na de rellen De overgangsperiode naar de machtsoverdracht is kort. Ze wordt vastgelegd op 30 juni 1960. Kongo wordt als snel bestuurlijk onafhankelijk. Koning Bouwdewijn zal dit voor heel Kongo aankondigen door middel van een radiotoespraak. De economische onafhankelijkheid, is een ander paar mouwen en zal plaats vinden na de chaotische onderhandelingen over de bestuurlijke autonomie. De economische onderhandelingen worden gevoerd door Belgische, technische onderhandelaars ten opzichte van Kongolezen die nog les hebben gehad van deze professoren. Het zogenaamde akkoord dat zal worden bereikt bestaat er in dat in de praktijk de economische hefbomen bij de Belgen in Brussel blijft liggen en niet bij de Kongolezen in Léopoldville. Concreet zullen koloniale bedrijven kunnen kiezen tussen het verder gaan onder de Belgische wetgeving of de Kongolese wetgeving na 30 juni 1960. Het overgrote deel van de koloniale bedrijven kiest voor de Belgische wetgeving. Dit maakt dat zij ook in België een zetel openen

Tijdens de tijdsperiode van de machtsoverdracht, organiseren de Belgen algemene verkiezingen voor de Kongolezen. Patrice Lumumba zal de verkiezingen winnen. Voor het vormen van een regering zal hij een coalitie vormen met de partij van Kasavubu. Zij vormen een grote regering waarin Kasavubu president wordt van de republiek en Lumumba premier. Koloniale ambtenaren proberen ook zo goed en zo kwaad mogelijk om hun Afrikaanse opvolgers op te leiden binnen de bestaande administratie. Ondertussen stuurt de Belgische regering op 16 mei 1960 Walter Ganshof Van Der Meersch naar Leopoldville. Hij heeft als taak om de algemene orde te bewaren gedurende de laatste fase van de machtsoverdracht. Hij krijgt hiervoor de unieke functie van minister resident. Door zijn bemiddeling zal Kasavubu president worden en Lumumba permier. De periode waarin al deze gebeurtenissen plaats vinden lijken wel een roallercoaster. Een roallercoaster waar uiteindelijk niemand nog vat op heeft. Ze zal echter een hoogtepunt bereiken op 30 juni 1960. Vanaf dag één zal de onafhankelijke republiek Kongo en haar voormalig moederland met getrokken messen tegenover elkaar staan. Lees verder hierover in het stuk 1960: 30 juni

De kroniek van een aangekondigde chaos in de Kasaï

Toen minister van koloniën Van Hemelrijck in teken van de nakende onafhankelijkheid voor de derde keer naar de oud-kolonie trok, overhandigden de Lulua hem een schrijven waarin ze streefden naar meer autonomie, los van het centrale toekomstige gezag in Léopoldville. Zij spraken in dit schrijven zelfs over onafhankelijkheid. Op 29 juni 1959 werd er te Luluaburg een conferentie belegd waar tal van hoge koloniale functionarissen op uitgenodigd waren om het conflict over land tussen de Lulua en de Baluba te bespreken. De bedoeling van deze commissie was om een overlegplatform te creëren tussen de Lulua en de Baluba om het conflict aan de tafel uit te vechten. De Baluba weigerden om hieraan deel te nemen. De frustraties zat iedereen heel hoog. Beide partijen grepen veelvuldig naar de pen om de koloniale overheid te schrijven hoezeer ze zichzelf tekort gedaan voelden.

De volkeren in de Kasaï, bijvoorbeeld de Baluba, en Lulua waren doorheen de loop van de kolonisatie samengebracht door de koloniale overheid. De Belgische colons werkten op verschillende manieren samen met de inboorlingen. Bijvoorbeeld op basis van verschillende 'gemeenschappelijke' antropologische kenmerken of simpelweg verbanning na een opstand. De Luba was een volk dat al snel in aanraking kwam met de Europeanen. Zij leefden oorspronkelijk aan de kust. Ten tijden van de Vrijstaat werden zij massaal overgebracht naar Katanga en Kasaï om in de mijnen te werken. Zij kwamen tot driemaal toe in opstand hiertegen omwille van hun slechte behandeling door de kolonisator. Toch werd deze opstanden steeds onderdrukt waardoor deze mensen in de streken bleven wonen. Hier pikten zij grond in wat in de ogen van de Lulua hun grond was.De Lulua was een volk dat het gebied oorspronkelijk bewoond. Zij waren samengesteld uit groepen voedsel verzamelaars die langzaam ontdekten dat ze een gemeenschappelijke taal en cultuur hadden. Na verloop van tijd vestigden zij zich en begon ze het land te bewerken. Dat dit land nu werd ingepikt, wekte grote frustratie van hun kant op.

In oktober 1959 uiten deze frustraties zich door rellen in twee dorpen op enkele kilometers van Luluaburg. Luluagroepen voerden een ware commandoactie uit op twee Balubadorpen en slaan aan het plunderen. Wat ze niet konden meenemen sloegen ze kort en klein. De koloniale burgemeester van Luluaburg nam daarop meteen maatregelen. Hij vaardde een uitgangsverbod uit in zijn stad en stelde een avondklok in voor de inlandse gemeenten. De gebeurtenissen van de nacht van 11 op 12 oktober 1959 spreidden zich ondertussen uit in de provincie. Lulua krijgers tooiden zich in hun traditionele uitrusting en begonnen de rivaliserende stammen aan te vallen met speren en pijl en boog. Toen in de ochtend van 16 oktober de Openbare Weermacht in de straten verscheen van de dorpen waar de rellen uitgebroken waren, werden ook zij

aangevallen door de Lulua krijgers. Bij deze rellen kwamen er ongeveer 30 Baluba's om het leven. De openbare Weermacht probeerde ondertussen om de orde in het gebied te herstellen. Zij zetten verkenningsvliegtuigen in om de plunderende Lulua bendes op te sporen. Als zij vervolgens deze groepen gevonden hadden, probeerden de militairen om hen met behulp van traangas uiteen te drijven. In sommige gevallen lukten dat niet en zag het koloniale leger zichzelf verplicht om met scherp te schieten. In het Dibaya gewest was ondertussen de situatie zo kritiek geworden, dat de Weermacht het hele district moest bezetten om de Baluba stam te verdedigen tegen de Lulua krijgers. De blanke kolonialen probeerden ondertussen het centrale gezag in Léopoldville en de regering in Brussel zover te krijgen om het reguliere Belgische leger in te zetten. Deze para's waren immers vanaf de jaren 50 permanent in Kamina gelegerd. Ook bij de blanken was er paniek toegeslagen nadat ze zagen dat de Lulua ook andere stammen dan de Baluba begonnen aan te vallen.

De Baluba die hierdoor ook betrokken raakten in de strijd, begonnen nu ook groepen te vormen om Luluadorpen aan te vallen doch met een gering militair succes. Dit nam echter niet weg dat de spanningen begonnen toe te nemen in de streken waar de Lulua in de minderheid was ten opzichte van de Baluba. De autoriteiten moesten aan beide zijden verschillende aanhoudingen doen om de gemoederen te bedaren. Zij slaagden er ondertussen wel in om meer onlusten te voorkomen. Daarnaast gingen ze op zoek naar plunderaars en brandstichters. Hierdoor kon een ingrijpen van de Belgische para's vermeden worden aangezien de Force Publique de situatie meester was. Naderhand werden er 1600 mensen van de Lulua stam op eigen vraag naar andere gebieden geëvacueerd. De koloniale administratie probeerde alsnog om met een compromis in december 1959 het conflict te beslechten. Aan het Munkamba meer zal op 10 en 11 januari 1960 een conferentie worden belegd waar de chefs van de verschillende stammen op worden uitgenodigd. Op voorstel van de gouverneur-generaal, zullen er nog eens acht notabelen uit Léopoldville deelnemen aan deze conferentie. Uiteindelijk zouden de verschillende partijen een pact sluiten en het probleem rond hun gronden zelf regelen. Doch zal Gouverneur-Generaal Cornelis weigeren om dit pact te bekrachtigen. Hij is van mening dat de kolonisator ook in verschillende andere gebieden volkeren had samengebracht die vervolgens zelf wel eens de koppen bij elkaar zouden steken om zaken te beginnen regelen. Op 18 februari 1960 reageren de Lulua hier ontzet op. Zij verwerpen de reactie van Cornelis en hebben plannen om eenzijdig de onafhankelijkheid uit te roepen. Na de dekolonisatie zullen ze dan ook effectief doen. Dit zou leiden tot een bloederig conflict met het Congolese regeringsleger.

1959: de onafhankelijkheidsvraag van Urundi

Wat voorafging *Mwami Mwambutsa IV werd geboren in 1912 als zoon van de toen heersende Mutuga IV. Zijn vader regeerde van 1908 tot 1915 onder Duitse voogdij over Urundi. Tot 1917 trad regentes koningin Nidi Ririkumutima op als regentes voor Mwambutsa. Daarna werd zij vervangen door een regentschapsraad die de taken van de minderjarige koning waarnamen omdat de koninklijke regentes overleden was. Deze status bleef aangehouden tot 1931, het jaar waarin Mwaumbutsa plechtig tot koning werd gekroond. In tegenstelling tot zijn Ruandese buren, stelde de Urundese Mwami zich flexibeler op ten opzichte van zijn Belgische meesters waardoor hij iets meer ademruimte had om te regeren. De gematigde Tutsi probeerde om een evenwicht te vinden tussen de Hutu en Tutsi stammen in zijn land. Dit beleid zette hij voort na Burundese onafhankelijkheid.*

Dit gematigde beleid, had Mwambutsa niet zelf verzonnen. Het leek eerder een noodzaak te zijn om een verzoenend beleid te voeren aangezien de Belgen in de uitvoer van hun beleid de etnische verschillen verder onderstreepten. Zo was het bijvoorbeeld verplicht om een vermelding te hebben van de stam op de identiteitspapieren. Hoewel de Tutsi's in die periode slechts 14 procent van de bevolking uitmaakten, kregen zij steeds meer macht van de kolonisator. In de traditionele machtsverhoudingen hadden de Hutu's traditioneel meer inspraak wat kwaad bloed zetten bij deze specifieke bevolkingsgroep. De Belgische kolonisator was echter van oordeel dat het 'Tutsi-ras' beter in staat was om te regeren en leiding te geven en net daarom meer macht verdienden dat de Hutu boeren.

Ondertussen volgde ook de Burundese koning de internationale omwentelingen. De Tweede Wereldoorlog die Europa uitgeput had, had dat ook gedaan met zijn moederland België. De grote voormalige koloniale machten Frankrijk en Groot-Brittannië leidde in de Suez crisis ten opzichte van Egypte internationaal gezichtsverlies en zeker na de onafhankelijkheid van Brits-India in 1948 begonnen veel meer gekoloniseerde gebieden hun kans op onafhankelijkheid te grijpen gesteund door de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten. In tegenstelling tot de buren,

waren de Belgen pas op 4 januari 1959 verwikkeld geraakt in een koloniaal conflict op kleine schaal. Dit was natuurlijk ook het Burundese staatshoofd niet ontgaan.

Op internationaal vlak kwam de Belgische kolonisator ook in conflict met zijn nieuwe broodheer met betrekking tot het beheer van het mandaat. Ruanda-Urundi waren officieel B mandaatgebieden wat inhield dat ze voorbereid moesten worden op onafhankelijkheid zoals vastgelegd in het verdrag van Versailles van 1919. Doch was de Volkerenbond lakser in het beleid ten opzichte van de mandaathouders dan haar opvolger de Verenigde Naties (De Volkerenbond werd in 1946 vervangen door de VN en zo werd Ruanda-Urundi een 'Trustgebied' in plaats van een 'mandaatgebied'). De Belgen meenden dat ze nog tientallen jaren nodig hadden om het gebied op onafhankelijkheid voor te bereiden. De Verenigde Naties wilden echter sneller concrete maatregelen en stappen in die richting zien.

Op 20 januari 1959 stelt de monarch van Burundi Mwami Mwambutsa IV officieel de vraag aan de Belgische koloniale autoriteiten of zijn staat onafhankelijk mag worden van België. Daarnaast vraagt hij om de ontbinding van de unie Ruanda-Urundi die was gecreëerd in 1919 in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog. Op 10 november 1959 engageerde België zich officieel voor een begeleiding naar zelfstandigheid zoals was vastgelegd in het verdrag van Versailles van 1919. In de nasleep van dit officieel engagement werden er verschillende politieke partijen opgericht. De eerste en tevens grootste partij was de Union pour le progrès national onder leiding van de kroonprins, de zoon van de Mwami. Het was een multi etnische partij die poogden boven de gespannen scheidingslijn van Hutu's en Tutsi's te staan in het land.

Dit was een doorn in het oog van de Belgen. Zij zagen liever politici aan de macht na de dekolonisatie die Brussel gunstiger gezind waren. Daarom zochten ze toenadering tot de broers Biroli die zich afscheurden van de partij van de kroonprins. Zij richtten de partij Parti Démocratique Chéritien op. Hoewel de partij bij de verkiezingen van december 1960 de grootste was (de vrome Burundese christenen stemde immers op hen), verloren ze toch de verkiezingen van september 1961 ten voordele van de partij van de populaire kroonprins. De beide broers en hun aanhangers zinden op wraak. Met hulp van de nog steeds aanwezige Belgische autoriteiten, huurden zij de Griek Jean Kagoris in. Deze man doodde Prins Louis Rwagasore in oktober 1961 terwijl hij aan het eten was. Een enkel schot doodde de man ter hoogte van zijn hals.

Deze daad kostte uiteindelijk het leven van de broers. Na de onafhankelijkheid werden ze door de Urundese autoriteiten voor deze daad geëxecuteerd. De Griek die de moord had uitgevoerd, werd daags voor de onafhankelijkheid op bevel van de koloniale autoriteiten opgehangen. Hiermee hoopten de Belgen om een stinkend potje voor altijd gedekt te houden. Doch zou dit meteen diepe wonden slaan in het pas onafhankelijk koninkrijk ondanks poging van Mwambutsa om etnische spanningen vreedzaam op te lossen. Op 8 juli 1966 werd hij afgezet en opgevolgd door zijn zoon Ntare V omdat hij weigerde om de Hutu overwinning van de verkiezingen te erkennen. Op 28 november 1966 zette de eerste minister vervolgens de koning af om hem op te volgen als president. Ook in 1972 vond er uiteindelijk een genocide plaats tussen Hutu's en Tutsi's in het land.

In eerste instantie was het de bedoeling van de Belgen én de vraag van Verenigde Naties om de unie in stand te laten als een onafhankelijk land. Toch bleek al snel dat de eeuwenoude tegenstellingen in het land (zo waren het bijvoorbeeld ook twee koninkrijken die door de kolonisator in stand waren gehouden) te groot waren. Daarom besliste de Belgische koloniale administratie om ze te splitsen in twee verschillende onafhankelijk van elkaar zijnde staten. Doordat er echter toch verschillende overeenkomstige praktische regelingen waren tussen de twee landen (zoals bijvoorbeeld de munteenheid) zouden de twee toch nog voor een periode van twee jaar verbonden blijven met elkaar. Het was pas in 1964 dat de beide landen effectief gescheiden waren van elkaar bestuurd konden worden.

1960: 30 juni

Zoals we zagen in het vorige artikel, zal na de rellen van 4 januari 1959 een chaotische periode ontstaan die niemand onder controle had. Ze zou uitmonden in een machtsoverdracht die plaats vond op 30 juni 1960 in Léopoldville. Koning Boudewijn werd voor deze gelegenheid overgevlogen vanuit Brussel. Het hoogtepunt op deze ceremonie zou de toespraak van Boudewijn en Kasavubu worden. Patrice Lumumba, de premier trok tegen alle verwachtingen de aandacht van de aanwezigen naar zich toe. Het begon allemaal met een weinig tactische toespraak van Koning Boudewijn die het genie Leopold II prees voor zijn inzet en geestesdrift bij de oprichting van de Vrijstaat. De speech was anno 1960 dan ook volledig achterhaald.

Patrice Lumumba haalde de toespraak van de Belgische koning helemaal onderuit door de wantoestanden van de Vrijstaat aan te kaarten. Kasavubu zou later nog proberen om de gemoederen te bedaren en een zalvende toespraak geven. Toch zou niemand hiernaar luisteren. Ook was het meteen duidelijk dat de eerste generatie Kongolese politici moeite hadden met een modern democratisch systeem. Binnen enkele maanden zou de Kongolese president de premier ontslaan en omgekeerd. Lumumba zou ook binnen enkele weken het Belgische hoofd van de Force Publique (generaal Janssens) ontslaan die eerder op pijnlijke wijze probeerde om de discipline in het leger te bewaren. Het ontslag van het hoofd en de bevordering van enkele onbekwame Kongolese officieren zou tot muiterij leiden in het regeringsleger. Het kwam er op neer dat het leek alsof iedereen in het land bevelen wou geven maar niemand er wou ontvangen.

Ondertussen verliep de ceremonie op pijnlijke wijze verder. Een fantast stal vlak na de pijnlijke toespraken de sabel, het symbool van de Belgische dynastie van de koning. De Kongolese autoriteiten zouden wel al snel de sabel terugvinden en teruggeven aan de Belgen. Toch zou dit symbool de relatie tussen de twee nieuwe staten niet herstellen. Al op 10 juli 1960 zullen Belgische troepen landen in Katanga. Andere eenheden zullen hen al snel vervoegen tot een legermacht van in totaal 10.000 man. 40.000 Belgen zullen worden weggehaald uit het kersverse land. De internationale gemeenschap zal België voor deze invasie op de vingers tikken. In deze periode raakt het land zwaar internationaal geïsoleerd. Het zal impact hebben op alle toekomstige interventies van het Belgische leger in de voormalige kolonie en mandaatgebieden. Ze zullen vanaf dan elke interventie heel voorzichtig en veelal met Amerikaanse steun ondernemen (zie 'Ommegang van de Rode en Zwarte Draak').

Belgische inval van juli 1960

Voorafgaand aan 10 juli 1960 gebeurde er elke dag wel iets in de jonge republiek. Vooral de muiterij in de Force Publique zorgden meteen voor kopzorgen bij de kopstukken van het regime. Generaal Janssens, hoofd van de legermacht probeert de orde te herstellen door duidelijk te maken aan zijn troepen dat na de onafhankelijkheid er voor hen niets anders is. Dit zorgt voor ongenoegen bij de militairen die in opstand kwamen tegen hun blanke kaders. Lumumba ontslaat daarop de Belgische generaal die vervolgens weigert om het land te verlaten en onderduikt. Voor zijn militairen is hij meteen de kop van jut en zij zullen proberen om hem te zoeken. Ook de blanke kaders van de Force Publique zijn tegen een snelle Afrikanisering van de strijdmacht. In de chaos die daarop volgt, voelt de Europese bevolking van Leopoldville zich bedreigd. Ze proberen te ontsnappen maar dat lukt niet. Het regeringsleger blokkeert de

luchthaven waardoor er naar schatting 5000 mensen van Europese afkomst vast komen te zitten op de luchthaven. Brussel twijfelt ondertussen niet meer en grijpt militair in.

Op 10 juli 1960 komen reeds de eerste Belgische troepen aan op Kongolees grondgebied. Lumumba reageert furieus en zoekt internationale bescherming op. In feite gaat het immers over een vijandelijke inval als je het vanuit zijn standpunt bekijkt. De Belgen zien het echter anders en geven aan dat ze enkel hun landgenoten willen beschermen. Feit is wel dat er op dat moment één van de grootste troepenontplooiingen plaats vindt van het Belgisch leger van na de Tweede Wereldoorlog. Na de eerste acties in Katanga, zullen er zich ongeveer 10.000 Belgische troepen voet aan wal zetten in de kersverse ex kolonie. Een dag na de Belgische invasie, maakt Tshombe van de gelegenheid gebruik om zich niet meer onderhevig te stellen aan het centraal gezag in Léopoldville. Hij zal op 7 augustus 1960 de onafhankelijkheid uitroepen van zijn regio. Niet veel later zal ook Zuid-Kasaï volgen. De Belgen ondersteunen Tshombe in zijn republiek door onder andere een gendarmerie op te richten.

De Belgische troepen zullen zich ontplooien op verschillende plaatsen waar de chaos het grootste is nadat de Force Publique is beginnen muiten. Eén van de eerste doelen op 10 juli 1960 is Elisabethville. Hier zal de stad ingenomen worden zonder een schot te lossen. Daarna zullen ook de luchthaven van Leopoldville (waar muitende troepen Europeanen beletten om het vliegtuig te nemen terug naar Europa) en de haven van Matadi volgen. Ook naar de muitende troepen in Jadotville en Shinkolobwe zullen Belgische troepen gestuurd worden om de orde te herstellen en Europese burgers te evacueren. De Verenigde Naties keuren ondanks protesten van verschillende staten, de Belgische inval goed door middel van een resolutie. Ze nemen in de resolutie mee op dat de Belgische troepen in het gebied snel afgelost moeten worden door blauwhelmen.

Ondanks de VN resolutie, is België voor vele andere staten een agressor. Ze zien de invasie van de ex kolonie als neokolonialisme en een poging van het voormalige moederland om door middel van militair ingrijpen greep te houden op het gebied. Dit brengt België in een internationaal gezien moeilijk vaarwater en zal zijn gevolgen hebben bij toekomstige opstoten in het gebied. In de toekomst zullen Belgische reguliere troepen enkel nog maar als bijstandsteams aanwezig ter opleiding en begeleiding van het Congolese regeringsleger. De operationele inzet zal worden beperkt in tijd en in operatiegebied (bijvoorbeeld operatie Rode en Zwarte draak of operatie Red Bean in Kolwezi in 1978). Deze maatregelen zullen alleen nog

maar strenger worden als in 1994 de 10 Belgische para's in Rwanda op tragische wijze worden omgebracht.

De Grote Belgische vliegramp van 19 juli 1960 In kader van de grote troepenontplooiingen, vertrekt er op 19 juli 1960 een C-119 van de Belgische luchtmacht vanaf de luchthaven van Usumbura met als bestemming Bunia. Aan boord bevind zich een bemanning van 5 man en 40 soldaten van een marscompagnie. De piloot van het toestel is de 40 jarige commandant van de bemanning, Van Gompel. Hij heeft meer dan 3000 vlieguren op zijn naam staan waarvan hij één derde heeft afgelegd op de C-119, het toenmalige werkpaard van de Belgische luchtmacht. Ook de rest van de bemanning bestaat uit 'oude rotten' in het vak met een zeer lange staat van dienst bij de Belgische luchtmacht. De marscompagnie staat onder het bevel van kapitein J. Jongen. Hij heeft het bevel over vier pelotons, twee daarvan afkomstig uit de kazerne van Etterbeek en twee daarvan uit de kazerne van Kleine-Brogel.

Zij zullen in kader van operatie Temploux worden ingezet om in Bunia de para's te ondersteunen. De para's hebben als opdracht om in Bunia de blanken te ontzetten en te evacueren. De marscompagnie zal door de C-119 aan de grond worden gezet op de plaatselijke luchthaven van zodra de para's de luchthaven hebben ingenomen. De boodschap van de verovering komt aan op 18 juli 1960. Als op 19 juli 1960, het vliegtuig boven de wolken onderweg is, valt na drie kwartier één van de twee motoren uit. De bemanning begint het vliegtuig te ontlasten door het vliegtuig te ontdoen van de lading bestaande uit materieel zoals munitie. Daarna krijgen de manschappen van de marscompagnie het bevel om zich vast te zetten in hun zetels met hun veiligheidsgordels. Doch verliest het vliegtuig steeds meer hoogte en worden op een bepaald moment volgens de overlevenden de bomen duidelijk zichtbaar. Uiteindelijk begint het vliegtuig te roteren en raakt het een boom. Het toestel vat vuur en stort neer.

Overlevende getuigen geven aan dat ongeveer drie kwartier na het opstijgen, de eerste problemen de kop opstaken. Er heerst chaos op de luchthaven van Bunia aangezien er het een komen en gaan van vliegtuigen. Zowel civiele als militaire toestellen vliegen op en aan om militairen aan te voeren en burgers te evacueren. Hierdoor heeft de C-119 niet echt een voorspelde aanvoerroute en kunnen we op basis van een vliegroute geen preciezer tijdstip van het motorprobleem vaststellen. Van de overlevenden weten we ook dat er tussen het uitvallen van de eerste motor en het neerstorten slechts 10 minuten zitten. Zij zijn op veel gebieden de

enige betrouwbare informatiebron. Omstreeks 19.00 raakt het nieuws bekend bij de militaire autoriteiten die het ook meteen doorgeven aan de legerleiding in België. Over de inzittenden is er dan nog geen nieuws. De hulpverlening komt op gang doordat de plaatselijke bevolking de overlevenden te hulp komt. Eén van de soldaten die het ongeluk overleeft heeft, is nog genoeg bij zinnen om in contact te treden met de plaatselijke bevolking. Zij helpen de overlevenden in het moeilijk begaanbare massief van Sake-Masisi.

Het nieuws van de crash, bereikte niet per radio maar mondeling de plaatselijke legerleiding. Indien het vliegtuig al een noodsignaal had uitgezonden, dan zou er al niemand zijn die het signaal kon ontvangen aangezien de Kongolese troepen in Goma de Belgische interventie niet ondersteunen en met als gevolg ook geen radiobaken activeren. De mondelinge berichten geven aan dat er nog ongeveer 15 inzittenden in leven zijn. De soldaten die het minste gewond zijn, helpen de plaatselijke bevolking met de evacuatie van de gewonden naar hutten in de buurt. Hier voorzien de Kongolezen hen van de eerste elementaire benodigdheden zoals eten en water. Deze mensen gaan hulp halen in de dichts bij zijnde post, Goma. Hier vormen elementen van het Kongolese regeringsleger meteen een hulpcolonne. Zij gaan de gewonden ophalen en willen hen naar Kisenyi brengen omdat de chaos in Goma te groot is.

Doordat er twee gewonden onderweg overlijden, besluit een gedeelte van het konvooi om rechtsomkeer te maken. Zij brengen de nacht door aan de vliegtuigresten. Plaatselijke kolonialen die de Belgische soldaten willen helpen, worden door de Force Publique weggejaagd. Een ander gedeelte van het konvooi komt aan in Kisenyi waar een Belgische dokter en zuster zich ontfermt over hen. De daarop volgende nacht, sterft er nog een soldaat aan de gevolgen van zijn brandwonden. Voor verschillende jongens is dringend gespecialiseerde medische hulp nodig die ze niet kunnen bieden in Kisenyi. Door toedoen van de Force Publique en hun weigering om een Belgisch toestel te laten landen, word de medische situatie voor de gewonden alleen maar kritieker. Uiteindelijk krijgen de Belgen toch toestemming om een medisch team te sturen dat de gewonden evacueert naar Usumbura. Daar zal een speciaal medisch uitgerust militair toestel de gewonden naar Leopoldville transporteren. In de tussentijd is de dodentol verder opgelopen.

In Leopoldville, staan blanken bloed en plasma af om de gewonden verder te helpen. Dit was voor hen levensnoodzakelijk. Ondertussen zijn er al 11 van de 15 militairen bezweken aan hun verwondingen. De vier anderen zullen pas op 31 juli samen met 54 andere gewonden worden

teruggevlogen naar België. Na een tussenlanding in Dubai, komen zij in Brussel aan op 1 augustus. Daar worden ze opgenomen in het militair hospitaal van Etterbeek. Vanaf hun aankomst in Kisenyi, zal een Belgische zuster, zuster Taverniers zich ontfermen over de overlevenden. Zij zal gedurende de hele weg terug naar huis de Belgische jongens (waar er veel dienstplichtigen bij waren) medisch en geestelijk zo goed en zo kwaad mogelijk proberen bij te staan. Tot 40 jaar na datum zal de zuster ook aanwezig zijn bij herdenkingen van de slachtoffers van deze vliegtuigramp. Samen met de crash van de C-130 in Eindhoven in 1996 één van de grootste vliegtuigrampen uit de moderne Belgische militaire geschiedenis.

Muurschildering in de Matongéwijk in Brussel. Na de Congolese onafhankelijkheid onstond er een bruisende Congolese wijk in Brussel. Vernoemd naar haar zuster wijk in Kinshasa: 'Matonge'.